

Ured za demokratske institucije i ljudska prava

BOSNA I HERCEGOVINA

OPĆI IZBORI
2. oktobar 2022. godine

ODIHR Izborna posmatračka misija
Završni izvještaj

Varšava
2. februar 2023. godine

SADRŽAJ

I.	SAŽETAK	1
II.	UVOD I ZAHVALE	4
III.	POZADINA I POLITIČKI KONTEKST.....	4
IV.	PRAVNI OKVIR	6
V.	IZBORNI SISTEM.....	8
VI.	IZBORNA ADMINISTRACIJA	9
VII.	REGISTRACIJA BIRAČA	11
VIII.	REGISTRACIJA KANDIDATA.....	12
IX.	IZBORNA KAMPANJA.....	14
X.	FINANSIRANJE IZBORNE KAMPANJE.....	17
XI.	MEDIJI.....	19
A.	MEDIJSKO OKRUŽENJE.....	19
B.	PRAVNI OKVIR	20
C.	NALAZI PRAĆENJA MEDIJA	21
XII.	PRIGOVORI I ŽALBE.....	22
XIII.	POSMATRANJE IZBORA	24
XIV.	DAN IZBORA.....	25
A.	OTVARANJE BIRAČKIH MJESTA I GLASANJE	25
B.	BROJANJE I PROCES IZRADE ZBIRNIH REZULTATA.....	26
XV.	RAZVOJ DOGAĐAJA NAKON IZBORA.....	27
XVI.	PREPORUKE	29
A.	PRIORITETNE PREPORUKE.....	29
B.	OSTALE PREPORUKE	30
ANEKS I: KONAČNI REZULTATI IZBORA		33
ANEKS II: SPISAK POSMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNOJ POSMATRAČKOJ MISIJI		38
O ODIHR... ..		47

BOSNA I HERCEGOVINA
OPĆI IZBORI
2. oktobar 2022. godine

Završni izvještaj Izborne posmatračke misije ODIHR-a¹

I. SAŽETAK

Nakon poziva koji su uputile vlasti u Bosni i Hercegovini, a u skladu sa preporukom Misije za procjenu potreba, OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je oformio i rasporedio Izbornu posmatračku misiju (IPM) za posmatranje Općih izbora održanih 2. oktobra 2022. godine. ODIHR IPM je vršila ocjenu usklađenosti izbornog procesa sa opredjeljenjima i obavezama OSCE-a, drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora, kao i sa državnim zakonima. Za potrebe na dan izbora, ODIHR IPM-u su se pridružile delegacije Parlamentarne skupštine OSCE-a, Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, Evropskog parlamenta i Parlamentarne skupštine NATO-a kako bi se formirala Međunarodna izborna posmatračka misija (MIPM).

U Izjavi o preliminarnim nalazima i zaključcima od 3. oktobra, zaključeno je da su izbori “bili dobro organizovani i konkurentni, ali nažalost sve veća podjela duž etničkih linija i različiti pogledi na budućnost zemlje dovode do zabrinutost za funkcionisanje demokratskih institucija. Opće i jednako pravo glasa još uvijek nije zagarantovano. Neuspjeli pregovori među političkim strankama ostavili su izborni pravni okvir bez potrebnih reformi. Ipak, nedavne izmjene zakona su ojačale neke aspekte izbornog procesa. Izborne pripreme na sveukupno efikasan i transparentan način vodile su izborne komisije višeg nivoa. Politička blokada, opće nepovjerenje u javne institucije i pozivanje na ratnu prošlost zemlje obilježili su izbornu okruženje. Aktivno učešće žena umanjeno je nedovoljnim naporima da se prevaziđu dugotrajni rodni stereotipi. Tokom kampanje, poštovane su temeljne slobode. Međutim, nedostatak javne debate i korištenje retorike koja izaziva podjele, što se također ogleda u ograničenom i pristrasnom medijskom izvještavanju, smanjili su mogućnost biračima da donesu odluke na bazi potpunih informacija. Dan izbora je općenito prošao mirno, ali uz prisutne zabrinutosti u vezi sa tajnošću glasanja i nedosljednom primjenom proceduralnih zaštitnih mjera, uglavnom tokom brojanja glasova.”

Izborni pravni okvir općenito pogoduje demokratskim izborima. Uprkos tome, pravo kandidovanja je ograničeno po osnovu etničke pripadnosti i prebivališta, što dovodi u pitanje princip općeg i jednakog prava glasa te je u suprotnosti sa obavezama i opredjeljenjima OSCE-a i drugim međunarodnim standardima. Jednako pravo glasa je dodatno osporeno neredovnim revidiranjem granica izbornih jedinica. Nedostatak ujednačenosti između nekoliko zakona na različitim nivoima i niz dodatnih nedostataka narušavaju učinkovitost pravnog okvira. Većina prethodnih ODIHR-ovih preporuka nisu uzete u obzir, uključujući one koje se odnose na povećanje transparentnosti rješavanja izbornih sporova i formiranje biračkih odbora (BO).

Nakon neuspjelih rasprava o uvođenju potrebnih zakonskih izmjena, te nakon što su izbori raspisani, visoki predstavnik, šef *ad hoc* međunarodne institucije s mandatom za nadzor provođenja civilnih aspekata Dejtonskog mirovnog sporazuma, nametnuo je 27. jula izmjene Izbornog zakona BiH. Iako su ove izmjene i dopune uvele važne mjere zaštite integriteta izborne kampanje i izborne organizacije, te uzele u obzir prethodne preporuke ODIHR-a, ipak je njihovo kasno usvajanje onemogućilo njihovu učinkovitu provedbu. Na dan izbora, nakon zatvaranja biračkih mjesta, s navedenim ciljem poboljšanja funkcionalnosti institucija Federacije Bosne i Hercegovine, visoki predstavnik je izmijenio, između ostalog, odredbe koje se odnose na indirektno izbore delegata u Dom naroda Federacije Bosne i Hercegovine iz kantonalnih skupština. Ove izmjene i dopune dovele su u pitanje pravnu sigurnost budući da izborni kandidati i birači nisu mogli predvidjeti puni učinak glasanja u kantonalnoj skupštini.

¹ Nezvanični prijevodi su dostupni na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku.

Centralna izborna komisija (CIK) je provela izbore učinkovito, transparentno i u zakonskim rokovima, uprkos kašnjenjima uzrokovanim kasnom isplatom potrebnih sredstava i velikim nedostatkom ljudskih resursa. Komisije na višim nivoima, posebno CIK, uživale su povjerenje većine zainteresovanih strana. Povjerenje javnosti u biračke odbore (BO) je i dalje nisko zbog široko rasprostranjenih optužbi da neke političke stranke "trguju mjestima u BO" kako bi uspostavile kontrolu nad biračkim mjestima na dan izbora. Obuka za članove BO je sve u svemu bila sveobuhvatna. Edukacije birača koje je provela CIK bile su uglavnom nedovoljne, dijelom zbog nedostatka ljudskih i finansijskih resursa.

Postoji opće povjerenje u tačnost biračkog spiska. Iako je CIK kontinuirano nastojala ukloniti zastarjele unose iz biračkog spiska, ipak su ti naponi bili ometeni nepostojanjem efikasnog mehanizma za prijavu i brisanje podataka o preminulim građanima iz lokalnih baza podataka matičnih knjiga. Ograničenja prava glasa za osobe s intelektualnim i psihosocijalnim teškoćama ostaju, što nije u skladu sa međunarodnim standardima. Pozitivno je to da je CIK uspostavila novu internetsku platformu za podnošenja prijave za glasanje izvan BiH, koja je pojednostavila taj proces i smanjila mogućnost za lažnu registraciju i ljudsku pogrešku. Ukupan broj registrovanih birača je 3.368.666, uključujući 69.966 birača izvan zemlje.

Pravo kandidovanja za državna i entitetska predsjedništva i dalje je ograničeno na birače koji su se izjasnili kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi, što je suprotno odlukama Evropskog suda za ljudska prava. Kandidate za izbore mogu nominovati političke stranke i koalicije ili se oni kandiduju samostalno. Proces registracije je bio uveliko inkluzivan i CIK je ovjerila 3.452 kandidata, od kojih 40 posto čine žene, za izbore na državnom i entitetskom nivou. Birači mogu dati svoj glas podrške samo jednoj političkoj stranci ili nezavisnom kandidatu po izornoj utrci; ovo ograničenje je suprotno dobroj međunarodnoj praksi.

Kampanja je bila mirna i u takmičarskom duhu, uključujući i na društvenim mrežama, a temeljne slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja su poštovane. Najveće stranke koje su tada bile na vlasti često su koristile retoriku koja izaziva etničke podjele, te je češće isticali od pitanja vezanih uz socijalnu skrb, privredu i korupciju. Zakonskim izmjenama iz jula 2022. godine proširena je primjenjivost propisa o izbornim kampanjama na platforme društvenih mreža, uvedena je definicija govora mržnje i zabranjena zloupotreba administrativnih resursa. Iako su dobrodošlo poboljšanje, ove odredbe su se činile nedovoljnim uglavnom zbog ograničenog vremenskog okvira i obima njihove primjenjivosti. Slučajevi socijalnih i razvojnih projekata koji su najavljeni u periodu kampanje, te slučajevi pritiska na zaposlenike javnog sektora da učestvuju u kampanjskim događajima vladajućih, izazvali su zabrinutost u pogledu jednakih uslova za sve i sposobnosti birača da daju svoj glas bez straha od odmazde.

Iako je rodna kvota od 40 posto ispunjena, žene čine tek između 17 i 28 posto novoizabranih delegata u državne i entitetske parlamente. Vlasti i političke stranke nisu uložile dovoljne napore na promovisanju političkog učešća žena i prevazilaženju dugotrajnih rodni stereotipa. Na većini političkih skupova koje je posmatrala ODIHR IPM, žene su rijetko imale istaknutu ulogu ili jednako vrijeme za govor, te su uglavnom nedovoljno zastupljene u medijima. Žene kandidati su često bile meta vrijeđanja i ismijavanja na društvenim mrežama. Žene su izabrane na pozicije srpskog člana Predsjedništva BiH i predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH.

Regulatorni sistem ne osigurava odgovarajuću transparentnost i odgovornost finansiranja kampanja. Uprkos prethodnoj preporuci ODIHR-a, od kandidata se ne traži da podnose privremene izvještaje o finansiranju kampanje CIK-u koja je zadužena za nadzor finansiranja kampanje. Također ne postoje rokovi za reviziju finansijskih izvještaja kandidata dostavljenih nakon izbora i objavu zaključaka revizije. Iako je CIK putem propisa uzela u obzir prethodne preporuke ODIHR-a i Grupe država za

borbu protiv korupcije Vijeća Evrope, ipak je djelotvornost kontrole narušena njenim ograničenim finansijskim i ljudskim resursima. Dostupne sankcije nemaju efekat odvraćanja.

Mediji su podijeljeni po etničkim i političkim linijama, što je u kombinaciji sa značajno ograničenim izvještavanjem o kampanji biračima smanjilo mogućnost da donesu odluke na bazi potpunih informacija. Nedavni slučajevi klevete pokrenuti protiv novinara, cyber napadi na istaknute medijske kuće i prakse zastrašivanja i uznemiravanja novinara narušili su sposobnost medija da djeluju u okruženju bez političkog pritiska i progona. Dok je veliki broj medija organizovao debate, mnogi kandidati odbili su da učestvuju na debatama, što je bila propuštena prilika da birači uporede njihove programe. Praćenjem medija ODIHR IPM je zaključila da je većina posmatranih medija bila stranački pristrasna. Uprkos prethodnoj preporuci ODIHR-a, Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) nije provodila praćenje medija tokom perioda kampanje i zbog toga nije bila u mogućnosti provoditi aktivan nadzor elektronskih medija.

Birači i kandidati mogu podnijeti prigovor na odluke izbornih komisija, uključujući i one odluke koje se odnose na izborne rezultate, komisijama na višim nivoima i dalje podnijeti žalbu na sudu. Uprkos prethodnim preporukama ODIHR-a, rokovi za podnošenje i rješavanje žalbi su i dalje kratki. Nadalje, CIK nije ispoštovala rokove za rješavanje većine prigovora u slučajevima koje je posmatrala ODIHR IPM-a. Nedostatak transparentnosti i garancije da će zakonski propisani procesi biti provedeni, te nedovoljni resursi kojima CIK raspolaže negativno su uticali na učinkovitost rješavanja izbornih sporova.

Dan izbora je protekao uglavnom mirno. Posmatrači iz stranaka i građani posmatrači bili su prisutni na većini biračkih mjesta koje je posmatrala ODIHR MIPM povećavajući tako transparentnost. Iako su se procedure glasanja općenito poštovale, što je pozitivno ocijenjeno, tajnost glasanja je često bila ugrožena zbog neadekvatnog rasporeda prostorija za glasanje. Slučajevi praćenja birača od strane neovlaštenih osoba i pomaganja istih osoba većem broju birača pri glasanju uočeni su na nekim biračkim mjestima. Polovina posmatranih biračkih mjesta nije omogućila samostalan pristup osobama s invaliditetom. Brojanje je negativno ocijenjeno na svakom petom biračkom mjestu, većinom zbog toga što članovi BO nisu dobro razumjeli i pratili procedure. Zbog neispravnih ili nedostajućih protokola rezultata, CIK je naredila ponovno brojanje glasova u otprilike 20 posto biračkih mjesta.

Kao odgovor na navode nekoliko opozicionih političkih stranaka o rasprostranjenim nepravilnostima na dan izbora koje bi eventualno uticale na integritet rezultata, CIK je naložila “kontrolno brojanje” glasačkih listića za predsjednika i potpredsjednika Republike Srpske. Ovaj proces je održan na otvoren i transparentan način, ali nekoliko zainteresovanih strana je dovelo u pitanje nepristrasnost CIK-a. Iako su otkrivene mnoge tehničke greške te naznake mogućih prevara, ove nepravilnosti nisu u velikoj mjeri uticale na rezultate. Nakon višestrukih ponovljenih prebrojavanja glasova u nekoliko općina, CIK je objavila konačne izborne rezultate za sve izborne utrke 2. novembra, jedan dan nakon isteka zakonskog roka.

Ovaj izvještaj nudi nekoliko preporuka datih radi podrške naporima da se izbori u Bosni i Hercegovini i dalje usklade sa opredjeljenjima i obavezama OSCE-a i sa drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora. Prioritetne preporuke se odnose na reviziju izbornog pravnog okvira, zaštitu učinkovitog i nepristrasnog rada izborne administracije od neprikladnog pritiska, osiguranje vođenja kampanje u okruženju bez pritiska na birače i zloupotrebe administrativnih resursa, zaštitu novinara od prijetnji i zastrašivanja, promovisanje aktivnog učešća žena u politici, te garantovanje tajnosti glasanja. ODIHR je spreman da pomogne vlastima da poboljšaju izborni proces i da uzmu u obzir preporuke sadržane u ovom i prethodnim izvještajima.

II. UVOD I ZAHVALE

Nakon poziva za posmatranje Općih izbora 2. oktobra 2022. godine, koji su uputile vlasti u Bosni i Hercegovini, a u skladu sa svojim mandatom, OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je 24. avgusta oformio Izbornu posmatračku misiju (IPM). Misija, predvođena ambasadorom Peterom Tejlerom, sastojala se od 18 stručnjaka sa sjedištem u Sarajevu i 24 dugoročno angažovana posmatrača koji su u periodu od 31. avgusta raspoređeni širom zemlje. ODIHR IPM je ostala u Bosni i Hercegovini do 20. oktobra 2022. godine kako bi pratila razvoj događaja nakon izbora.

Na dan izbora, ODIHR IPM-u su se pridružile delegacije Parlamentarne skupštine OSCE-a (PS OSCE), Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope (PACE), Evropskog parlamenta (EP), i Parlamentarne skupštine NATO-a (PS NATO) kako bi se formirala Međunarodna izborna posmatračka misija (MIPM). Predsjedavajući OSCE-a je imenovao g. Pascala Allizarda za Specijalnog koordinatora i predvodnika kratkoročno angažovane posmatračke misije OSCE-a. Gđa Irene Charalambides predvodila je PS OSCE. G. Stefan Schennach predvodio je delegaciju PACE-a. G. Andreas Schieder predvodio je delegaciju EP-a, dok je gđa Mimi Kodheli predvodila delegaciju PS NATO-a. Na dan izbora, MIPM je angažovala 482 posmatrača iz 46 zemalja učesnica OSCE-a, uključujući 42 dugoročno i 282 kratkoročno angažovanih posmatrača koje je angažovao ODIHR, kao i delegaciju PS OSCE od 109 članova, delegaciju PACE od 23 člana, delegaciju EP od 12 članova, i delegaciju PS NATO od 14 članova; žene su činile 41 posto posmatrača MIPM-a. Otvaranje je posmatrano na 190 biračkih mjesta, a glasanje na 1.785 biračkih mjesta širom zemlje. Brojanje glasova je posmatrano na 168 biračkih mjesta a proces izrade zbirnih rezultata je posmatran u 103 općinske izborne komisije (OIK).

ODIHR IPM vršila je ocjenu usklađenosti izbornog procesa sa opredjeljenjima i obavezama OSCE-a i sa drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora, kao i sa državnim zakonima. Ovaj završni izvještaj slijedi Izjavu o preliminarnim nalazima i zaključcima koja je objavljena na konferenciji za štampu u Sarajevu 3. oktobra.²

ODIHR IPM želi da se zahvali vlastima na pozivu za posmatranje izbora i Centralnoj izbornoj komisiji (CIK) i Ministarstvu vanjskih poslova (MVP) na pomoći i saradnji. Također se želi zahvaliti drugim državnim institucijama, pravosuđu, političkim strankama, medijima, organizacijama civilnog društva, predstavnicima međunarodne zajednice i drugim sagovornicima na saradnji i razmjeni mišljenja.

III. POZADINA I POLITIČKI KONTEKST

Bosnu i Hercegovinu čine dva entiteta: Federacija BiH (FBiH) i Republika Srpska (RS). Pored entiteta, Brčko Distrikt ima poseban status kao jedinica lokalne samouprave pod direktnim državnim suverenitetom. Ustav Bosne i Hercegovina (Ustav BiH) prepoznaje Bošnjake, Srbe i Hrvate kao tri “konstitutivna naroda”. Građani koji se ne poistovjećuju s etničkom grupom koja ima status konstitutivnog naroda ili koji odluče da se ne povezuju ni s jednom grupom ili etničkom grupom mogu se izjasniti kao “Ostali”.³

Složena državna struktura i pravni i administrativni okvir potiču iz Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum) iz 1995. godine. Na državnom nivou izvršnu

² Vidjeti [sve prethodne izvještaje ODIHR-a o Bosni i Hercegovini](#).

³ Državni Zakon o zaštiti prava pripadnika manjina prepoznaje 18 nacionalnih manjina; većina ih je malobrojna. Prema posljednjem [popisu stanovništva](#) iz 2013. godine, 96.539 građana (2.7 posto ukupnog stanovništva) izjasnilo se kao “Ostali”; najbrojnija nacionalna manjina su Romi sa 12.583 pripadnika.

vlast vrši tročlano predsjedništvo koje se sastoji od jednog bošnjačkog, jednog hrvatskog i jednog srpskog člana. Zakonodavnu vlast vrši Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine koja je sastavljena od Predstavničkog doma (PD BiH), čiji se poslanici biraju direktno, i Doma naroda (DN BiH), čiji se delegati biraju indirektno; za usvajanje svih zakona potrebna je najmanje jedna trećina glasova u oba doma sa teritorija svakog entiteta.⁴ Visoki predstavnik, koji je na čelu međunarodnog tijela uspostavljenog Dejtonskim mirovnim sporazumom za nadzor sprovođenja civilnih aspekata mirovnog rješenja, zadržava široke ovlasti nametanja i provođenja zakona. U gornjim domovima državnih i entitetskih parlamenata, većina zastupnika jednog konstitutivnog naroda može blokirati donošenje zakona i drugih parlamentarnih odluka ako smatraju da su ugroženi njihovi vitalni nacionalni interesi.⁵

CIK je 4. maja raspisala Opće izbore za 2. oktobar za državni, entitetski i kantonalni nivo vlasti.⁶ Izborni proces odvijao se usred rastuće socio-ekonomske zabrinutosti i sveopćeg razočarenja u politički establišment koji posljednjih godina nije uspio deblokirati funkcioniranje ključnih državnih i entitetskih institucija i dogovoriti prijeko potrebne ustavne i izborne reforme.⁷ Bosna i Hercegovina je podnijela zahtjev za članstvo u Evropskoj uniji (EU) 2016. godine, ali nije dobila status kandidata uoči ovih izbora.⁸ Dok je većina velikih političkih stranaka svoje apele usmjerila na jedan konstitutivni narod, druge su se definisale kao multietničke “građanske” stranke.⁹

Uprkos odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine koje obavezuju državne i entitetske vlasti da usvoje privremene posebne mjere kako bi se postigla uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca na svim nivoima javne uprave kao i rodnim kvotama u izbornom zakonodavstvu, žene su i dalje nedovoljno zastupljene na političkim funkcijama. Među odlazećim vlastima, 22 člana u Vijeću ministara bile su žene, a činile su 26 posto članova PD BiH, 20 posto članova DN BiH, 27 posto Predstavničkog doma Federacije Bosne i Hercegovine (PD FBiH) i 22 posto Narodne skupštine

⁴ U Federaciji Bosne i Hercegovine zakonodavnu vlast imaju oba doma, dok u Republici Srpskoj zakonodavnu vlast ima Narodna skupština Republike Srpske.

⁵ Nadalje, svaki član Predsjedništva BiH može se pozvati na vitalni nacionalni interes entiteta iz kojeg je izabran/a i odluku može proslijediti entitetskom parlamentu.

⁶ Izbori na kantonalnom nivou su posmatrani samo do mjere do koje utiču na izbore na državnom i entitetskom nivou.

⁷ Nakon izbora u oktobru 2018. godine, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BiH) uslovlila je formiranje vlasti Federacije Bosne i Hercegovine uvođenjem izmjena Izbornog zakona kojima se osigurava izbor “legitimnih predstavnika” konstitutivnih naroda na svim Ustavom predviđenim nivoima uprave. Tako je vlada formirana u martu 2015. godine ostala na vlasti u tehničkom mandatu. Četiri od devet sudijskih mjesta u Ustavnom sudu FBiH ostaju upražnjena u period od 2019. godine do oktobra 2022. godine. Kao odgovor na nametanje dopuna Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine od strane visokog predstavnika Valentina Inzka u julu 2021. godine kojima se zabranjuje javno negiranje ili odobravanje genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, Narodna skupština Republike Srpske je odluku visokog predstavnika okarakterisala kao “ništavnu” i opredijelila se da se suzdrži od učešća u procesima donošenja odluka u institucijama na državnom nivou.

⁸ Evropska unija je 2019. godine usvojila [mišljenje](#) o zahtjevu zemlje za članstvo EU, identifikujući 14 ključnih prioriteta koji pokrivaju područja demokratije i funkcionalnosti države, vladavine prava, temeljnih prava i reforme javne uprave. Nakon ovih izbora, Evropska komisija je 12. oktobra dala preporuku da se Bosni i Hercegovini dodijeli status kandidata pod uslovom da zemlje preduzme daljnje korake ka jačanju vladavine prava i funkcionalnosti državnih institucija. Bosna i Hercegovina je 15. decembra dobila status kandidata za članstvo u EU.

⁹ U Federaciji Bosne i Hercegovine glavne stranke su Demokratska fronta (DF), Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BiH), Naša stranka (NS), Narod i pravda (NiP), Savez za bolju budućnost Bosne i Hercegovine (SBB), Stranka demokratske akcije (SDA) i Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine (SDP BiH). HDZ BiH i manje stranke unutar Hrvatskog narodnog sabora tradicionalno ciljaju na hrvatsko biračko tijelo. SDA uglavnom privlači birače koji se izjašnjavaju kao Bošnjaci. Za neke druge glavne stranke u Federaciji Bosne i Hercegovine, poput DF-a, NS-a i SDP-a BiH, smatra se da imaju više multietnički pristup. U Republici Srpskoj glavne stranke su Demokratski narodni savez (DNS), Narodni demokratski pokret (NDP), Partija demokratskog progresa (PDP), Srpska demokratska stranka (SDS), Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) i Socijalistička partija (SP). Svi oni tradicionalno ciljaju na srpsko biračko tijelo. Vladajuću koaliciju na državnom nivou formiranu nakon izbora 2018. godine čine DF, DNS, HDZ BiH, SBB BiH i SDA.

Republike Srpske (NS RS). Na poziciji odlazećeg predsjednika Republike Srpske je žena, a samo 4 posto načelnika općina su žene.

IV. PRAVNI OKVIR

Bosna i Hercegovina je učesnica u najvažnijim međunarodnim i regionalnim instrumentima koji se odnose na održavanje demokratskih izbora.¹⁰ Izborni pravni okvir prvenstveno se sastoji od Ustava BiH, predviđenog Dejtonskim mirovnim sporazumom, Izbornog zakona iz 2001. godine i Zakona o finansiranju političkih stranaka iz 2012. godine. Ovaj pravni korpus dopunjuje se propisima CIK-a. Osim toga, nekoliko entitetskih zakona se primjenjuje na određene aspekte izbornog procesa.¹¹

Određene ustavne i zakonske odredbe i dalje postavljaju diskriminatorna ograničenja na pravo na kandidovanje po osnovu etničke pripadnosti i prebivališta, što nije u skladu sa obavezama i opredjeljenjima OSCE-a i drugim međunarodnim standardima.¹² Samo birači koji su se izjasnili kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi mogu se kandidovati za državna i entitetska predsjedništva i biti indirektno birani u DN BiH, pod uslovom da imaju prebivalište u odgovarajućem entitetu.¹³ Evropski sud za ljudska prava (ECtHR) je više puta zaključio da ova ograničenja nisu u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR).¹⁴ Nadalje, Ustavni sud Bosne i Hercegovine (US BiH) je 2015. godine presudio da su odredbe Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i Ustava Republike Srpske koje se odnose na izbor članova entitetskih predsjedništava diskriminirajuće prema građanima koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda i dakle u suprotnosti sa državnim ustavom i ECHR.¹⁵ Ove presude ECtHR i US BiH i dalje nisu provedene.

Sve u svemu, pravni okvir je pogodan za demokratske izbore. Međutim, njegova učinkovitost je narušena nedostatkom ujednačenosti između nekoliko zakona na različitim nivoima i nekim nedostacima u zakonodavstvu.¹⁶ Veliki broj dugogodišnjih preporuka ODIHR-a i dalje nisu provedene, uključujući sveobuhvatnu reviziju pravnog okvira i granica izbornih jedinica, povećanje

¹⁰ Ovo uključuje [Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima](#) iz 1948. godine (UDHR), [Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije](#) iz 1965. godine, [Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima](#) (ICCPR) iz 1966. godine, [Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena](#) iz 1979. godine, [Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv korupcije](#) iz 2003. godine, [Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom](#) (CRPD) iz 2006. godine, [Evropsku konvenciju o ljudskim pravima](#) (ECHR) iz 1950. godine i [Okvirnu konvenciju Vijeća Evrope za zaštitu nacionalnih manjina](#) iz 1994. godine. Bosna i Hercegovina je članica Evropske komisije za demokratiju kroz pravo (Venecijanska komisija) i Grupe zemalja Vijeća Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO).

¹¹ Naime, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (iz 1994. godine) i Ustav Republike Srpske (iz 1992. godine); Zakoni FBiH, RS i Brčko distrikta o političkim organizacijama (iz 1990., 1996. i 2012. godine) i Zakoni Republike Srpske i Brčko distrikta o finansiranju političkih stranaka (iz 2008. i 2004. godine).

¹² Stav 7.3 [Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a](#) iz 1990. godine navodi da zemlje učesnice moraju “garantovati univerzalno i jednakopravno pravo glasa svim punoljetnim državljanima” dok stav 7.5 obavezuje zemlje učesnice da “poštuju prava građana da se kandiduju za javne ili političke funkcije (...) bez diskriminacije.” Vidjeti također član 21 stav 3 UDHR-a i član 2 i član 25 ICCPR-a.

¹³ DN BiH ima 15 delegata: 5 Bošnjaka i 5 Hrvata bira DN FBiH, a 5 Srba bira NS RS.

¹⁴ Pogledati ECtHR presude u slučajevima [Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine](#), [Zornić protiv Bosne i Hercegovine](#), [Pilav protiv Bosne i Hercegovine](#), [Šlaku protiv Bosne i Hercegovine](#) i [Pudarić protiv Bosne i Hercegovine](#).

¹⁵ US BiH saopštio je da postojeća ograničenja “više ne predstavljaju jedini način za postizanje svojih legitimnih ciljeva koji se ogledaju u očuvanju mira” i “ne mogu imati razumno i objektivno opravdanje”. Sud je također napomenuo da Ustav BiH treba izmijeniti u skladu sa odgovarajućim presudama ECtHR.

¹⁶ Na primjer, zakoni na nivou države, entiteta i Brčko distrikta različito definišu kategorije javnih službenika koji moraju podnijeti kako bi se mogli kandidovati na izborima. Definicija nosilaca izvršnih funkcija razlikuje se u državnim i entitetskim zakonima, što dovodi do nedosljednosti u provedbi zakonskih odredbi o zabrani zloupotrebe administrativnih resursa. Zabrana zloupotrebe administrativnih resursa ili govora mržnje odnosi se samo na službeni period kampanje u trajanju od jednog mjeseca. Izborni zakon ne propisuje razloge za poništavanje rezultata glasanja, ukoliko je uložena žalba.

transparentnosti rješavanja izbornih sporova i formiranje biračkih odbora (BO). Na pregovorima u januaru i martu 2022. godine, nadgledanim od strane međunarodnih posrednika, većina vodećih političkih stranaka nisu postigle politički dogovor o izmjeni izbornog zakonodavstva i uvođenju prijeko potrebnih ustavnih promjena.

Nakon raspisivanja izbora, visoki predstavnik je nametnuo izmjene zakona i Ustava Federacije Bosne i Hercegovine koje se odnose na održavanje izbora.¹⁷ Izmjenama Izbornog zakona i Zakona o finansiranju institucija od 7. juna osigurana su sredstva potrebna za organizaciju izbora. Izmjenama Izbornog zakona od 27. jula je, između ostalog, uvedena definicija govora mržnje, zabrana zloupotrebe administrativnih resursa tokom kampanje i zabrana trgovine pozicijama u BO od strane kandidata kandidata.¹⁸ Na dan izbora, nakon zatvaranja biračkih mjesta, visoki predstavnik je nametnuo dodatne izmjene Izbornog zakona i Ustava Federacije Bosne i Hercegovine s navedenim ciljem deblokiranja ključnih entitetskih institucija. Izmjenama je povećan broj delegata i date su garancije za zastupljenost “Ostalih” u Domu naroda Federacije Bosne i Hercegovine (DN FBiH) te su izmijenjene procedure za donošenje odluka ovog tijela u pogledu imenovanja predsjednika i potpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine, kao i ključnih pravosudnih funkcija.

Izmjene od jula uvele su važne mjere zaštite integriteta izbornog procesa i ispunile neke prethodne preporuke ODIHR-a. Ipak, kasno uvođenje izmjena nije omogućilo svim zainteresovanim stranama da se u potpunosti upoznaju sa novim odredbama ili da se u potpunosti uspostave mehanizmi provođenja. Mnogi sagovornici ODIHR IPM-a izrazili su nezadovoljstvo što su, zbog tekućeg političkog zastoja, izmjene uvedene odlukom visokog predstavnika umjesto da su usvojene u parlamentu. Nadalje, većina sagovornika ODIHR IPM-a žali što parlament nije napravio nikakav napredak u zakonodavstvu uvođenjem novih tehnologija glasanja.

Izmjene usvojene na dan izbora, a nakon zatvaranja biračkih mjesta, dovode u pitanje pravnu sigurnost budući da u vrijeme glasanja izborni kandidati i birači nisu mogli predvidjeti puni učinak ovih izmjena na glasanje u kantonalnoj skupštini. DN FBiH, tijelo koje uživa značajne zakonodavne ovlasti, indirektno biraju predstavnici konstitutivnih naroda i “Ostalih” u kantonalnim skupštinama. Izmjenama je povećan broj delegata u klubovima svakog konstitutivnog naroda sa 17 na 23, a u klubu “Ostalih” sa 7 na 11. Nadalje, propisuju da se za izbore delegata u DN FBiH koristi posljednji popis stanovništva (iz 2013. godine). Svaki konstitutivni narod, a sada i “Ostali”, ima po jednog delegata iz svakog kantona koji ima najmanje jednog takvog delegata u svojoj kantonalnoj skupštini. Ukoliko kanton nema takvog delegata, potreban broj delegata se bira iz drugih kantona. Ove izmjene, da su bile poznate prije registracije kandidata i kampanje, mogle su uticati na strategije političkih stranaka, a time i na izbor birača na izborima.¹⁹ Pored toga, nametanje izmjena nije omogućilo dovoljne javne konsultacije sa relevantnim zainteresovanim stranama.²⁰

¹⁷ Nadležnosti visokog predstavnika da nametne zakone ili takozvana “bonska ovlaštenja” nisu primjenjivana između 2014. i 2021. godine. Od tada je visoki predstavnik donio devet odluka koristeći ova ovlaštenja.

¹⁸ Prije nametanja, javni protesti koji su trajali nekoliko dana održavali su se ispred Ureda visokog predstavnika. Prema medijskim izvještajima, visoki predstavnik je prvobitno namjeravao provesti presudu US BiH u “slučaju Ljubić” nametanjem izmjena koje bi Bošnjake, Hrvate i Srbe lišile zagarantovanog imenovanog kantonalnog predstavnika u DN FBiH ako ih bude manje od 3 posto stanovništva u određenom kantonu. US BiH je 2016. godine u predmetu Bože Ljubića (HDZ BiH) odlučio da odredba Ustava FBiH koja obavezuje 10 kantona da predlože najmanje po jednog delegata u DN FBiH iz svakog od tri konstitutivna naroda, čak i ako postoji samo nekoliko stanovnika bošnjačke, hrvatske ili srpske nacionalnosti u kantonu, nije bila u skladu sa principom jednakosti sadržanim u Ustavu BiH. Raspodjela mandata u DN FBiH nakon izbora 2018. godine regulisana je odlukom CIK-a. Neki sagovornici ODIHR IPM-a smatraju da je “slučaj Ljubić” proveden tom odlukom CIK-a.

¹⁹ Vidjeti Sekciju B.3. [Kontrolne liste vladavine prava](#) iz 2016. godine koju je izradila Venecijanska komisija.

²⁰ Stav 5.8 [Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a](#) iz 1990. godine navodi da se zakonodavstvo usvaja na kraju javnog postupka.

U nedostatku sveobuhvatne revizije zakonskog okvira koji se odnosi na izbore, CIK je kroz svoje propise rješavala različite aspekte izbornog procesa. Iako uopšteno pozitivni, u nekim slučajevima CIK je koristila široka diskreciona ovlaštenja u tumačenju svog mandata za provedbu Izbornog zakona.²¹

Treba poduzeti sveobuhvatnu reviziju zakonskog okvira kako bi se uzele u obzir sve neispunjene ODIHR preporuke, uklonile praznine i nedosljednosti, te u zakonodavstvo uključile presude Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine koje se odnose na ograničenja za kandidovanje na izborima po osnovu etničke pripadnosti i prebivališta. U skladu sa dobrom međunarodnom praksom, sveobuhvatni proces revizije treba da bude otvoren, inkluzivan, konsultativan i da se odvija mnogo prije narednih izbora.

V. IZBORNI SISTEM

U složenom institucionalnom i izbornom sistemu, na ovim općim izborima se održalo šest direktnih izbornih utrka na tri nivoa. Na državnom nivou biračko tijelo bira članove Predsjedništva BiH i poslanike u PD BiH. Na entitetskom nivou birači registrovani u Federaciji Bosne i Hercegovine biraju poslanike u PD FBiH, dok birači registrovani u Republici Srpskoj biraju predsjednika i dva potpredsjednika Republike Srpske, kao i poslanike NS RS. Osim toga, birači u Federaciji Bosne i Hercegovine birali su deset kantonalnih skupština. Svi mandati su u trajanju od četiri godine.

Članovi tročlanog Predsjedništva Bosne i Hercegovine biraju se prostom većinom, pri čemu birači u Federaciji Bosne i Hercegovine mogu izabrati jednog kandidata između bošnjačkih ili hrvatskih kandidata, a birači u Republici Srpskoj između srpskih kandidata. Predsjednik i potpredsjednici RS-a također se biraju prostom većinom.²²

Većina poslanika PD BiH, PD FBiH i NS RS bira se putem preferencijalnog sistema glasanja u višečlanim izbornim jedinicama (VIJ) sa kompenzacijskim mandatima.²³ Kompenzacijski mandati se dodjeljuju prema zatvorenih stranačkim listama kako bi se osigurala proporcionalna zastupljenost stranaka ili koalicija.²⁴ Nadalje, za PD FBiH i NS RS, Izborni zakon propisuje minimalnu zastupljenost odnosno četiri mandata za svakog od tri konstitutivna naroda.

Nakon općih izbora će se održati četiri indirektna izbora za gornje domove parlamenata države i oba entiteta, te za predsjednika i dva potpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine. Deset kantonalnih skupština bira delegate u DN FBiH, dok NS RS bira Vijeće naroda Republike Srpske.²⁵ Predsjednika i dva potpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine zajednički biraju DN FBiH i PD FBiH među kandidatima koji su se izjasnili kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi.

Izborni zakon propisuje da nadležni državni i entitetski parlamenti izvrše reviziju mandata po VIJ svake četiri godine. Međutim, granice VIJ nisu promijenjene još od 2001. godine, s izuzetkom

²¹ CIK je uvela dodatne kriterije za utvrđivanje punovažnosti glasačkog listića i dodatne preduslove za potpomognuto glasanje.

²² Kandidat koji dobije najviše glasova izabran je za predsjednika, a najbolji kandidati iz druga dva konstitutivna naroda izabrani su za potpredsjednike.

²³ PD BiH čine 42 poslanika; 21 se bira iz 5 VIJ u Federaciji Bosne i Hercegovine i 9 iz 3 VIJ u Republici Srpskoj. Dodatnih sedam poslanika iz FBiH i pet poslanika iz RS dobivaju kompenzacijske mandate. PD FBiH sastavljen je od 98 poslanika od kojih se 73 biraju iz 12 VIJ, a 25 dobivaju kompenzacijske mandate. NS RS se sastoji od 83 poslanika od kojih se 63 bira iz 9 VIJ, a 20 dobiva kompenzacijske mandate.

²⁴ Mandati u VIJ-ima dodjeljuju se političkim subjektima koji imaju najmanje 3 posto od ukupnog broja važećih glasova u odgovarajućim VIJ-ima, dok se kompenzacijski mandati raspodjeljuju između stranaka koje na nivou entiteta dobiju 3 posto važećih glasova.

²⁵ Delegati u DN FBiH biraju se proporcionalno etničkoj strukturi stanovništva.

izbornih jedinica za izbore za NS RS koje su posljednji put revidirane 2012. godine. Postoji izrazito nejednaka raspodjela registrovanih birača u izbornim jedinicama za državne i entitetske parlamentarne izbore, s odstupanjem do 68 posto, što je u suprotnosti s obavezama i opredjeljenjima OSCE-a i principom jednakosti glasova.²⁶

Kako bi se osigurala jednakost glasova, granice višečlanih izbornih jedinica i odgovarajući broj mandata treba povremeno revidirati i to u periodu koji ostavlja dovoljno vremena za provedbu rješenja mnogo prije narednih izbora. Ove revizije se trebaju vršiti u skladu sa državnim zakonima i međunarodnim obavezama i dobrim praksama.

VI. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Izborna administracija se sastoji od CIK-a, 143 OIK i 5.903 BO.²⁷ Pored toga, CIK je uspostavila Glavni centar za brojanje (GCB) za prebrojavanje glasačkih listića birača koji glasaju putem pošte, putem mobilnih timova i putem nepotvrđenih glasačkih listića i za pomaganje pri prijemu i kontroli biračkog materijala nakon dana izbora. Prema zakonu, CIK i OIK moraju odražavati etnički sastav svojih izbornih jedinica i uključivati najmanje 40 posto članova oba spola. CIK se sastoji od sedam članova: dva Bošnjaka, dva Hrvata, dva Srba i jedan iz reda Ostalih. Suprotno zakonskim odredbama, samo dvije članice CIK-a su žene.

CIK je odgovorna za sveukupno provođenje izbora, donošenje propisa, održavanje Centralnog biračkog spiska, potvrđivanje kandidata za učešće na izborima kao “političke subjekte” i utvrđivanje izbornih rezultata. Članove CIK-a imenuje PD BiH na mandat u trajanju od sedam godina.²⁸ Zakonitost imenovanja četiri nova člana je 2020. godine ispitana pred Sudom Bosne i Hercegovine koji je presudio da je imenovanje bilo u skladu sa zakonskom regulativom.²⁹

CIK je izbore provela učinkovito i unutar zakonskih rokova, uprkos početnim kašnjenjima uzrokovanim kasnom isplatom sredstava potrebnih za organizaciju izbora.³⁰ Nadalje, značajan nedostatak kvalifikovanog osoblja uticao je na operativni kapacitet većine odjela CIK-a i, prema tvrdnjama CIK-a, doveo do kašnjenja u rješavanju prigovora i pregleda izvještaja o finansiranju kampanje. CIK-u je također nedostajalo kvalifikovano osoblje za cyber sigurnost i IT kadar, što je ugrozilo funkcionalnost nekih web aplikacija kojima upravlja izborna administracija kao i web stranicu CIK-a.³¹

²⁶ Odstupanje od prosječnog broja birača prelazi 15 posto u 4 od 8 VIJ za PD BiH, u 6 od 12 za PD FBiH i u 3 od 9 za NS RS. Vidjeti stav 7.3 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a iz 1990. godine koji propisuje da države učesnice moraju “garantovati univerzalno i jednakopravno pravo glasa svim punoljetnim državljanima”. Stav 1.2.2.iv [Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima](#) je donijela Venecijanska komisija 2002. godine (Kodeks dobre prakse) gdje preporučuje da “dozvoljeno odstupanje od normi ne treba iznositi više od 10 posto, a svakako ne treba prelaziti 15 posto osim u posebnim okolnostima.”

²⁷ 143 OIK uključuju 29 gradskih izbornih komisija i Izbornu komisiju Brčko distrikta. 21 BO je uspostavljen kako bi upravljao glasanjem u ambasadama i konzulatima izvan zemlje.

²⁸ Kandidate nominuje Komisija za izbor i imenovanje PD BiH koju čine dva člana iz Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, tri iz Administrativne komisije PD BiH i dva iz CIK-a.

²⁹ Prigovor su podnijeli bivši članovi CIK-a i osporili zakonitost imenovanja četiri nova člana na temelju toga što Komisija za izbor i imenovanje PD BiH u martu 2022. godine nije dostavila listu kandidata u zakonskom roku i novi članovi su imenovani direktno od strane PD BiH. Sud je prigovor odbio 21. aprila, a žalbu na ovo rješenje 24. avgusta 2022. godine.

³⁰ Prema zakonu, sredstva su trebala biti stavljena na raspolaganje CIK-u najkasnije 19. maja. Nakon političke blokade u osiguravanju traženog iznosa od 12,26 miliona KM (6,28 milijuna EUR, 1 EUR = 1,95 KM (bosanska konvertibilna marka)), sredstva su puštena tek nakon odluke visokog predstavnika 7. juna. Kašnjenje je značilo da se privremeno osoblje nije moglo zaposliti ili je kasno primljeno. Također, neke su nabavke morale biti zaustavljene i kasnije ponovno pokrenute.

³¹ Web stranica CIK-a bila je nedostupna nekoliko sati zbog distribuiranog napada uskraćivanja usluga (DDoS) u noći sa 14. na 15. septembar.

Vlasti bi trebale osigurati adekvatnu i učinkovitu raspodjelu sredstava kako bi se osigurala funkcionalnost Centralne izborne komisije kao institucije, uključujući i tokom neizbornih godina, te pokriti sve troškove u vezi s organizacijom izbora. Centralnoj izbornoj komisiji treba osigurati sve potrebne resurse za zapošljavanje dovoljnog broja kvalifikovanog osoblja, uključujući u odjele za reviziju, pravne poslove i IT, te za razvoj IT infrastrukture.

CIK je održavala redovne sjednice koje su bile otvorene za javnost i prenošene putem interneta, doprinoseći tako transparentnosti. Većina odluka donesena je jednoglasno i na vrijeme objavljena na web stranici CIK-a, osim onih koje se odnose na rješavanje prigovora i žalbi (vidjeti *Prigovori i žalbe*). CIK je postupila na kolegijalan način i informisala javnost o svojim aktivnostima. Iako je to doprinijelo povećanju povjerenja javnosti, ipak je nakon dana izbora nekoliko zainteresovanih strana ponovo izrazilo nepovjerenje kako prema instituciji tako i prema pojedinim članovima komisije (vidjeti *Razvoj događaja nakon izbora*).

OIK su trajne institucije koje Općinska vijeća imenuju na mandat od sedam godina sa ovlaštenjem da nadgledaju izborne pripreme u odgovarajućoj izbornoj jedinici. Sastoje se od tri, pet ili sedam članova, u zavisnosti od veličine općine. OIK koje je posjetila ODIHR IPM imale su dovoljno resursa i bile su profesionalne. Većina sagovornika ODIHR IPM-a nisu izrazili zabrinutost u pogledu nezavisnosti OIK i transparentnosti njihovih aktivnosti.³² Suprotno Izbornom zakonu i prethodnoj preporuci ODIHR-a, većina OIK nisu unaprijed najavljivali svoje sjednice, već su održavali neformalne radne sastanke. CIK je objavila podatak da su od ukupno 571 člana OIK, 276 (48 posto) bile žene.

BO provode proces glasanja i brojanja glasova na biračkim mjestima. OIK su morale nominovati BO do 2. septembra na osnovu prijedloga izbornih kandidata. Obzirom da su oni imenovali kandidate samo za oko polovinu mjesta u BO, a kako bi se popunila upražnjena mjesta, mnogi članovi BO imenovani su direktno s rezervnih lista ili putem javnog poziva u skladu sa Izbornim zakonom. U nekim slučajevima, međutim, imenovani su nakon zakonskog roka.³³ Neki sagovornici ODIHR IPM-a pripisali su manjak nominovanih kandidata nezainteresovanošću građana za politička pitanja, strahu od pravnih posljedica ako budu umiješani u protivzakonito ponašanje, te niskim naknadama. Povjerenje zainteresovanih strana u nepristrasnost BO i dalje je nisko zbog njihovih navodnih političkih veza. Uprkos zakonskoj izmjeni iz jula 2022. godine koja kandidatima zabranjuje trgovinu mjestima u BO, CIK nije imala vremena i resursa da razvije učinkovite mehanizme za praćenje usklađenosti sa ovom odredbom. MIPM je primila nekoliko dosljednih navoda u vezi s ovim.³⁴ CIK je razmatrala i usvojila odluke u 17 slučajeva koji se odnose na lažno predstavljanje političkih stranaka u BO, sve na osnovu žalbi kandidata ili informacija koje su dale organizacije civilnog društva.³⁵

Kako bi se osiguralo pravovremeno formiranje, nepristrasnost i profesionalizam biračkih odbora, te povećalo povjerenje zainteresovanih strana, vlasti bi trebale da izvrše reviziju metode imenovanja

³² Izuzetak čini OIK Sarajevo Centar gdje su se članovi međusobno optuživali da slijede stranačke interese, čime su odgodili neke izborne pripreme i izazvali zabrinutost u pogledu nepristrasnosti OIK. U Livnu je pet opozicionih stranaka optužilo OIK da je uticala na proces imenovanja biračkih odbora u korist SDA, HDZ BiH i HDZ 1990. Žalbu koju je podnijela Hrvatska republikanska stranka (HRS) na kraju je odbacila CIK.

³³ Postojala je značajna razlika između urbanih područja (gdje su kandidati nominovali oko 70 posto svih članova biračkih odbora) i malih, ruralnih zajednica (gdje su kandidati nominovali samo 40 posto članova).

³⁴ Tvrdnje o pokušajima manipulacije imenovanjem biračkih odbora ODIHR IPM-u prijavili su OIK Ugljevik i Zenica, kao i PDP koji je podnio prigovor CIK-u protiv Gradske izborne komisije Doboj, gdje su naveli da članovi SNSD-a predstavljaju druge političke subjekte u biračkim odborima. Daljnji navodi zabilježeni su u Kantonu 10, Kalesiji, Livnu, Mostaru, Sapni, Tomislavgradu, Tuzli (Federacija Bosne i Hercegovine) i Banjoj Luci, Istočnom Starom Gradu, Mrkonjić Gradu, Ribniku, Trebinju, Trnovu (Republika Srpska).

³⁵ U četiri slučaja sankcionisane su političke stranke i koalicije uključene u "trgovinu", kao i članovi BO.

ovih komisija. Ovo bi se moglo postići na način da se ograniči pravo na kandidovanje članova BO samo na stranke koje imaju predstavnike u državnom i entitetskim parlamentima, ili da se članovi biraju sa liste obučenog osoblja koju održava Centralna izborna komisija.

OIK su organizovale obaveznu obuku za članove BO. Kako su neki članovi BO podnijeli ostavke neposredno prije dana izbora, OIK su imale poteškoća u pronalaženju i obučavanju njihovih zamjena u kratkom vremenskom roku.³⁶ Većina obuka koje je posmatrala ODIHR IPM bile su sveobuhvatne, ali im je često nedostajala interaktivna komponenta i štampani materijal nije uvijek dostavljen učesnicima na vrijeme. Ovi nedostaci umanjili su učinkovitost obuke i potencijalno doveli do nedosljednje primjene procedura glasanja i brojanja na dan izbora.

Centralna izborna komisija treba da nastavi sa unapređenjem obuke za izborne komisije na nižim nivoima, sa posebnim naglaskom na procedure glasanja i brojanja i ispunjenje protokola izbornih rezultata.

Aktivnosti CIK-a vezane za edukaciju birača bile su u velikoj mjeri nedovoljne zbog smanjenja budžeta i uglavnom su se sastojale od televizijskih (TV) i radio spotova o modalitetima registracije interno raseljenih lica (IRL) i birača u inostranstvu, kao i o procedurama glasanja.³⁷ Pozitivna je činjenica da je sav audio-vizuelni materijal bio podržan prevodom na znakovni jezik. Međutim, većina izbornih materijala nije bila prilagođena biračima s oštećenjima vida, sluha ili kognitivnih sposobnosti.

Vlasti, uključujući i izbornu administraciju, treba da razviju sveobuhvatan dugoročni program edukacije i informisanja birača za različite ciljne grupe u bliskoj konsultaciji sa organizacijama koje predstavljaju ove grupe. Edukacija birača i informativni materijali bi trebali biti proizvedeni u skladu sa standardima pristupačnosti.

VII. REGISTRACIJA BIRAČA

Građani koji su napunili 18 godina na dan izbora imaju pravo glasa, osim kada su lišeni prava glasa zbog ozbiljne krivične presude, što uključuje i presudu za ratni zločin, ili im je oduzeta pravna sposobnost, uključujući i na osnovu intelektualnog i psihosocijalnog invaliditeta. Uskraćivanje prava glasa na osnovu intelektualnog i psihosocijalnog invaliditeta u suprotnosti je s međunarodnim standardima.³⁸

Kako bi se osiguralo jednako pravo glasa u skladu s međunarodnim standardima, ograničenja prava glasa na osnovu intelektualnog ili psihosocijalnog invaliditeta treba ukinuti.

Registracija birača je pasivna, kontinuirana i centralizovana za birače u zemlji. Birači u Brčko distriktu glasaju za kandidate iz Federacije Bosne i Hercegovine ili iz Republike Srpske, u zavisnosti

³⁶ Neki sagovornici ODIHR IPM-a iz političkih stranaka navode da je veliki broj ostavki izazvan složenošću zadataka koji se očekuju, dodajući da su se pojedini članovi BO opredijelili da rade za veću naknadu kao posmatrači za kandidate.

³⁷ Prema podacima CIK-a, budžet za edukaciju birača smanjen je sa oko 300.000 KM na 24.000 KM za ove izbore. Na lokalnom nivou, posmatrači ODIHR IPM uočili su i izolovane inicijative za edukaciju birača koje su pokrenule organizacije civilnog društva.

³⁸ Vidjeti članove 12 i 29 [CRPD](#). Također vidjeti stav 9.4 [Komunikacije br. 4/2011 Komiteta CRPD](#) iz 2013. godine koja navodi da: "Član 29 ne predviđa nikakvo razumno ograničenje niti dozvoljava ikakvo isključenje bilo koje grupe osoba sa invaliditetom. Stoga, izuzimanje prava glasa na osnovu percipiranog ili stvarnog psihosocijalnog invaliditeta, uključujući i ograničenja na osnovu individualizirane procjene, predstavlja diskriminaciju na osnovu invaliditeta".

od svog entitetskog državljanstva.³⁹ CIK ima ukupnu odgovornost za integritet i održavanje Centralnog biračkog spiska (CBS). Međutim, tačnost CBS-a ovisi o podacima koje dostavljaju druge institucije odgovorne za ažuriranje matičnog registra na kojem se CBS temelji.⁴⁰ CIK je kontinuirano nastojala ukloniti zastarjele unose iz biračkog spiska. Dok sagovornici ODIHR IPM-a nisu naveli tačnost biračkih spiskova kao značajnu zabrinutost, mehanizam za prijavljivanje i uklanjanje podataka o preminulim građanima iz lokalnih baza podataka matičnih knjiga nije osigurao blagovremenu razmjenu i ispravku podataka, bez obzira na prethodnu preporuku ODIHR-a.⁴¹

Birači su imali niz opcija za provjeru podataka o registraciji i traženje ispravki. Prema propisu CIK-a, birački spiskovi morali su biti stavljeni na javni uvid između 3. juna i 3. jula. Birači su također mogli provjeriti svoje podatke na internetu i u općinskim centrima za registraciju birača. U skladu sa zakonom, kandidati su na zahtjev mogli dobiti primjerke biračkih spiskova za izborne jedinice u kojima su se kandidovali. Prema CIK-u, ukupan broj registrovanih birača bio je 3.368.666 – od kojih 2.109.344 birača u Federaciji Bosne i Hercegovine i 1.259.322 birača u Republici Srpskoj.

Zakon propisuje da glasači u inostranstvu mogu glasati putem pošte ili lično u ambasadama i konzulatima, ovisno o izboru birača. Birači sa dvojnim državljanstvom imaju pravo glasa samo ukoliko im je Bosna i Hercegovina država prebivališta. Državljanima koji borave u inostranstvu mogu zadržati svoje trajno prebivalište u zemlji. CIK je 25. avgusta objavila da se 69.966 birača registrovalo za glasanje u inostranstvu putem novouspostavljene internetske platforme koja je pojednostavila proces registracije i smanjila mogućnost za lažnu registraciju i ljudsku grešku.⁴² CIK je odbila 10.720 zahtjeva za registraciju za glasanje izvan zemlje, uglavnom zbog nepotpunih ili netačnih podataka. Dana 16. septembra, CIK je tužiocu uputila oko 20 slučajeva navodnih pokušaja lažne registracije za glasanje izvan zemlje.

IRL mogla su glasati ili u općini njihovog privremenog boravišta pod uslovom da su na tom prebivalištu duže od šest mjeseci ili u općini u kojoj su bili prijavljeni prije raseljenja. Birači registrovani za glasanje izvan zemlje koji su bili u zemlji na dan izbora i oni čija je evidencija unesena u CBS nakon 18. avgusta pošto su navršili 18 godina i oni čija je zatvorska kazna prestala nakon tog datuma mogli su glasati nepotvrđenim glasačkim listićem na posebnim biračkim mjestima uspostavljenim u svakoj općini. Mobilno glasanje bilo je dostupno biračima koji su zbog starosti, invaliditeta ili bolesti vezani za kuću kao i onima koji su u staračkim domovima ili zatvoru.⁴³

VIII. REGISTRACIJA KANDIDATA

Svi građani s pravom glasa mogu se kandidovati, osim na izborima za državno predsjedništvo i predsjednika i potpredsjednike Republike Srpske, za koje vrijede diskriminatorni uslovi o nacionalnoj pripadnosti i prebivalištu (vidjeti *Pravni okvir*). Kandidat se može kandidovati samo za funkciju u jednoj izbornoj jedinici na bilo kojem nivou vlasti i pojaviti se samo na jednoj listi političke stranke. Kandidate za sve izbore mogu predložiti političke stranke i koalicije ili se mogu kandidovati samostalno. Neke kategorije državnih funkcionera ili javnih službenika, uključujući pripadnike

³⁹ ODIHR IPM je obavještена da oko 12.640 lica nije odabralo entitetsko državljanstvo te nisu imali pravo glasa na izborima.

⁴⁰ Matični registar vodi Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka pri Ministarstvu civilnih poslova.

⁴¹ Prema zakonu, samo policija može ukloniti podatke o građaninu preminulom u zemlji, nakon primanja štampane potvrde o smrti od odgovarajuće općine. Odgovornost za prijavu smrti građanina općini leži uglavnom na porodici preminulog.

⁴² Registracija za glasanje izvan zemlje mora se aktivno obnavljati za svake izbore. Do zakonskog roka 19. jula za glasanje putem pošte prijavila su se 63.264 birača u inostranstvu, a u diplomatskim predstavništvima 6.702 birača.

⁴³ CIK je registrovala 14.222 birača za mobilno glasanje u 141 općini.

policije, oružanih snaga ili diplomatskih organa, mogu se kandidovati samo ako podnesu ostavku ili privremeno odstupe sa funkcije

CIK je izvršila registraciju kandidata na inkluzivan način. Prema zakonu, CIK potvrđuje političke stranke i nezavisne kandidate za učešće na izborima kao političke subjekte. Da bi se registrovali, politički subjekti moraju CIK-u položiti novčani polog i priložiti potpise podrške.⁴⁴ Birač može dati podršku samo jednoj političkoj stranci ili nezavisnom kandidatu po izboru. Ova odredba može ograničiti slobodu udruživanja i govora, što je suprotno dobroj međunarodnoj praksi.⁴⁵

Da bi se unaprijedilo poštovanje prava na slobodu udruživanja i izražavanja, pravni okvir treba izmijeniti kako bi se biračima omogućilo da potpišu podršku za više od jednog kandidata na svakim izborima.

Prema zakonu, CIK je u obavezi da provjeri autentičnost potpisa podrške. Nakon propisa CIK-a donesenog 4. maja, CIK je izvršila verifikaciju na uzorku od 10 posto potpisa predanih za svakog kandidata. Provjera uzorka, a ne svih potpisa, u suprotnosti je sa međunarodnom dobrom praksom.⁴⁶ Do zakonskog roka 4. jula, CIK je registrovala 90 stranaka i 17 nezavisnih kandidata i odbila je registrovati jednu stranku i jednog nezavisnog kandidata koji nisu ispunili uslove za registraciju. U sljedećem koraku političke stranke formirale su 38 koalicija.

CIK je pokrenula novu internetsku platformu za registraciju koja je vršila automatsku provjeru da li kandidatske liste ispunjavaju rodne kvote od 40 posto i zahtjeve o raspoređivanju kandidata.⁴⁷ Registrovani kandidati na listama ne mogu povući kandidaturu. Međutim, CIK ima ovlasti da poništi registraciju kandidata koji ne podnesu ostavku ili privremeno ne odstupe s položaja nespojivih s kandidovanjem.⁴⁸

Sveukupno, CIK je registrovala 3.452 kandidata za državne i entitetske izbore. Za državno predsjedništvo kandidovalo se deset kandidata (među njima 2 žene), a za predsjednika Republike Srpske 31 kandidat (među njima 2 žene). Za 42 mjesta u PD BiH kandidovalo se 752 kandidata (39 posto žena), za 98 mjesta u PD FBiH 1.230 kandidata (43 posto žena), a za 83 mjesta u NS RS 1.429 kandidata (43 posto žena).

⁴⁴ Kandidati moraju predati 5.000 potpisa podrške kako bi se kandidovali za državno predsjedništvo i PD BiH, a 3.000 potpisa za predsjednika Republike Srpske, PD FBiH i NS RS. Izuzev predsjedničkih izbora, od prikupljanja potpisa izuzeta je stranka ili nezavisni kandidat koji već ima mandat u izabranom organu ili organu na istom ili višem nivou za koji se kandiduje. Stranke su morale položiti 25.000 KM za predsjedničke izbore u BiH i izbore za PD BiH, te 18.000 KM za izbore na entitetskom nivou. Nezavisni kandidati morali su položiti polovicu ovih iznosa. Ovi se depoziti vraćaju političkim subjektima koji dobiju najmanje 3% glasova u parlamentarnoj utrci ili koji pobijede na predsjedničkim ili potpredsjedničkim izborima ili dobiju jednu trećinu glasova

⁴⁵ Prema stavu 96 [Smjernica Venecijanske komisije i ODIHR-a o regulaciji političkih stranaka](#) iz 2020. godine, “trebalo bi biti moguće podržati registraciju više od jedne stranke, a zakonodavstvo ne bi trebalo ograničavati građanina ili drugog pojedinca na potpisivanje liste potpore za samo jednu stranku”.

⁴⁶ Stav 1.3 [Kodeksa dobre prakse](#) Venecijanske komisije iz 2002. godine zahtijeva da se “postupak provjere potpisa mora (...) primijeniti na sve potpise, a ne samo na uzorak.”

⁴⁷ Na svim kandidatskim listama mora biti najmanje jedan kandidat manje zastupljenog spola među prva dva kandidata, dva među prvih pet kandidata, tri među prvih osam kandidata itd.

⁴⁸ CIK je objavila jednog kandidata za PD FBiH koji nije podnio ostavku na javnu funkciju.

IX. IZBORNA KAMPANJA

Zvanična izborna kampanja u trajanju od 30 dana započela je 2. septembra i završila 1. oktobra.⁴⁹ Zakonske odredbe povezane s kampanjom, uključujući zloupotrebu administrativnih resursa i zabranu govora mržnje, primjenjuju se samo tokom zvaničnog perioda kampanje. Do tada je zabranjena samo plaćena izborna kampanja u elektronskim i štampanim medijima. Mnogi kandidati započeli su kampanju nekoliko mjeseci ranije, što zbog neprimjenjivosti relevantnih zakonskih odredbi u tom periodu, ostavlja moguće nepravilnosti neriješenim. CIK je na osnovu prigovora i po službenoj dužnosti izrekla sankcije u 22 slučaja vođenja prijevremene kampanje u elektronskim i štampanim medijima, uglavnom u vezi s oglasima na društvenim mrežama.

Okruženje kampanje bilo je uglavnom mirno, uz poštivanje temeljnih sloboda udruživanja, okupljanja i izražavanja, iako su prijavljeni slučajevi upotrebe govora netolerancije. Nadalje, zabilježeno je nekoliko izolovanih slučajeva nasilja i uznemiravanja.⁵⁰ Kampanja je bila u takmičarskom duhu, posebno na predsjedničkim izborima na državnom nivou i u Republici Srpskoj. Kandidati su vodili predizborne skupove i aktivnosti od vrata do vrata, izlagali plakate i panoe, dijelili letke i aktivno dopirali do biračkog tijela putem društvenih mreža.

Dugoročni posmatrači ODIHR IPM-a posmatrali su 56 događaja vezanih za kampanju. Najveće stranke u Federaciji Bosne i Hercegovine, HDZ BiH i SDA, ciljale su na svoje tradicionalno biračko tijelo uglavnom po etničkim linijama, ističući potrebu za sigurnošću i zaštitom. U njihovim kampanjama često se govorilo o prošlim i sadašnjim “ratovima”, podjelama, “opasnostima” i “napadima” zasnovanim na etničkoj pripadnosti.⁵¹ DF, NiP, NS i SDP BiH su se uglavnom bavili pitanjima koja se odnose na korupciju, reformu pravosuđa, zapošljavanje i iseljavanje. U Republici Srpskoj kampanja je imala izrazito polarizirajuću notu i uključivala međusobne lične optužbe vladajućeg SNSD-a i opozicionih PDP-a i SDS-a.⁵² Predstavnici SNSD-a su u više navrata širili zapaljivu retoriku.⁵³

Zakonskim izmjenama i dopunama iz jula 2022. godine uvedena je zabrana zloupotrebe administrativnih resursa, uključujući zabranu javnim službenicima da se uključuju u kampanju kandidata kojem su podređeni, tokom radnog vremena, korištenje javnih prostorija, komunikacijskih usluga i prijevoznih sredstava u svrhu kampanje, te vođenje izborne kampanje tokom službenih radnji ili događaja u organizaciji javnih ustanova. Iako je dobrodošlo poboljšanje, zabrana se odnosi samo na zvanični period kampanje u trajanju od jednog mjeseca.

⁴⁹ Izborni zakon razlikuje “period kampanje” i “izborni period”. Izborni period počinje na dan raspisivanja izbora i završava na dan potvrđivanja izbornih rezultata.

⁵⁰ ODIHR IPM je upoznata sa slučajevima nasilja u Goraždu, Cazinu (Unsko-sanski kanton) i Kaknju (Zeničko-dobojski kanton).

⁵¹ Lider SDA i bošnjački kandidat za člana Predsjedništva BiH izjavio je 9. septembra da se “protiv Bosne i Hercegovine vodi poseban rat.” Dana 13. septembra, Borjana Krišto, kandidatkinja HDZ-a za hrvatskog člana Predsjedništva BiH, izjavila je da “oni koji su napali naša srca (...) nisu računali na to da smo mi spremni da štitimo svoje obitelji i svoju domovinu.” Na političkom sastanku SDA u Sarajevu 26. septembra, Sebija Izetbegović, kandidatkinja za kantonalnu skupštinu, izjavila je da će izborna pobjeda bivših članova SDA “odvest (...) u logore, stratišta i masovne grobnice.”

⁵² Privatni medijska kuća obavijestila je ODIHR IPM da je 26. septembra odbila emitovati, bez odobrenja CIK-a, predizborni spot SNSD-a u kojem se navodi da je glasanje za predsjedničkog kandidata PDP-a u Republici Srpskoj jednako uništavanju entiteta. Dana 22. septembra u Trebinju, opozicioni kandidati su prikazani kao “marionete stranih ambasada”. Dana 26. septembra, Jelena Trivić, kandidatkinja PDP-SDS-a za Predsjedništvo Republike Srpske, optužila je g. Dodika, kandidata SNSD-a za Predsjedništvo, da je “agent hrvatskih službi i zaštitnik hrvatskih interesa.”

⁵³ Na predizbornom skupu u Foči 5. septembra, g. Dodik je izjavio: “Naša država je Republika Srpska, ne Bosna i Hercegovina.”; na skupu u Istočnom Sarajevu 27. septembra, izjavio je da “ako se naše Sarajevo zove Istočno Sarajevo, onda bi se ono drugo Sarajevo trebalo zvati 'Bliskoistočno Sarajevo' jer je puno muslimana.” Posmatrači ODIHR IPM-a primjetili su sličnu retoriku i od strane kandidata i predstavnika SNSD-a na predizbornim skupovima

Istovremeno, tadašnje vlasti najavile su i pokrenule niz projekata socijalne zaštite neposredno prije zvaničnog početka kampanje, dovodeći time u pitanje jednake uslove za sve.⁵⁴ Mnogi kandidati su također promovisali projekte javne infrastrukture kao partijska dostignuća, uključujući i na internetu.⁵⁵ Nadalje, ODIHR IPM je dobila vjerodostojne informacije o slučajevima vršenja pritiska na zaposlenike javnog sektora da učestvuju u predizbornim događajima vladajućih ili da se ne uključe u aktivnosti opozicije.⁵⁶ U skladu sa obavezama i opredjeljenjima OSCE-a, ovo izaziva zabrinutost u pogledu jednakih uslova i sposobnosti birača da daju svoj glas bez straha od odmazde.⁵⁷

Kako bi se spriječilo vršenje pritiska na birače od strane javnih službenika i kandidata, nadležne vlasti treba da poduzmu brze i efikasne korake da istraže takve navode i bilo kakvu zloupotrebu administrativnih resursa, te da budu proaktivni u odvratanju od takvih praksi.

Pristupi političkih stranaka razvoju i promociji žena kandidata značajno su se razlikovali, ali su uglavnom bili nedovoljni.⁵⁸ Izuzev dvije kandidatkinje za hrvatske i srpske članove Predsjedništva BiH i jedne kandidatkinje za Predsjedništvo Republike Srpske, žene su rijetko imale istaknutu ulogu ili jednako vrijeme za govor na većini političkih skupova koje je posmatrala ODIHR IPM; žene su činile 40 posto svih prisutnih na tim političkim skupovima. Dugotrajni rodni stereotipi bili su prisutni u kampanji.⁵⁹ Kandidatkinje su često bile meta vrijeđanja i ismijavanja na internetu.⁶⁰ Neke od njih

⁵⁴ Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona usvojila je 30. avgusta Prijedlog zakona o novčanoj i materijalnoj pomoći porodicama s djecom. Ista vlada je 9. septembra osigurala 400.000 KM za područja pogođena zemljotresom u aprilu 2022. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je 22. septembra najavila dodatnu socijalnu pomoć od 100 BAM za nezaposlene. Dana 30. septembra vlada Republike Srpske je najavila izdvajanje od 109.9 miliona BAM za socijalne programe za najugroženije stanovništvo tokom mjeseca septembra.

⁵⁵ Projekti javne infrastrukture započeti su ili promovisani tokom perioda kampanje i za vrijeme predizborne šutnje. Na primjer, dana 1. oktobra, g. Dodik i Željka Cvijanović, predsjednik Republike Srpske i kandidatkinja za srpskog člana Predsjedništva BiH, obišli su gradilišta na univerzitetskom kampusu u Banjoj Luci i obećali da će se radovi nastaviti. Isti dan je rukovodstvo HDZ BiH obišlo izgradnju centra za edukaciju i obuku u Zapadnohercegovačkom kantonu. Stav 5.1.3 [Zajedničkih smjernica ODIHR-a i Venecijanske komisije iz 2016. godine za sprečavanje i odgovor na zloupotrebu administrativnih resursa tokom izbornih procesa](#) propisuje da “pravni okvir bi trebao navesti da se tokom kampanje ne smiju pojaviti veće objave povezane s (...) određenom strankom ili kandidatom.”

⁵⁶ Ovakve tvrdnje pojavile su se u nekoliko općina. Na primjer, u Banjoj Luci, Foči i Doboju. Nadalje, direktora bolnice u Banjoj Luci je CIK 23. septembra kaznila s 10.000 KM, a njegovu stranku SNSD s 5.000 KM zbog, između ostalog, uključivanja javnih zaposlenika u predizborne aktivnosti tokom radnog vremena. Dana 30. septembra sud je poništio odluku CIK-a na osnovu toga da direktorov govor nije favorizirao nijednu političku stranku, već je pohvalio vladu za njena postignuća.

⁵⁷ Stav 7.7 [Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a](#) iz 1990. godine zahtijeva da se “politička kampanja vodi u poštenoj i slobodnoj atmosferi u kojoj niti administrativne radnje, nasilje ni zastrašivanje ne sprječavaju stranke i kandidate da slobodno iznose svoja stajališta i kvalifikacije, niti sprječavaju birače da ih saznaju i raspravljaju o njima ili da ih proglase njihov glas bez straha od odmazde”.

⁵⁸ Prema [Polaznoj studiji UN Women – UNDP o barijerama političkom učešću žena](#) iz 2019. godine, one stranke koje navode princip rodne ravnopravnosti u internim stranačkim dokumentima i koje imaju interne stranačke strukture za žene “nemaju resurse potrebne za aktiviranje ambicioznih žena u politiku”. [Opća preporuka CEDAW br. 23](#) nalaže da državne stranke trebaju osigurati da “žene imaju pravo na puno učešće i zastupljenost u formulisanju javnih politika u svim sektorima i na svim nivoima.” Član 191c [Pekinske deklaracije i platforme za djelovanje](#) propisuje da političke stranke treba da “razmotre uključivanje rodni pitanja u svoju političku agendu i poduzmu mjere kako bi osigurale ravnopravno učešće žena i muškaraca u rukovodstvu političkih stranaka.”

⁵⁹ Izborni zakon zabranjuje promovisanje na način koji muškarce i žene predstavlja “na stereotipan i uvredljiv ili ponižavajući način”. Iako posmatrači ODIHR IPM-a nisu primijetili da kandidati koriste uvredljive i negativne rodne stereotipe u predizbornim kampanjama, kandidatkinje su često hvaljene zbog svoje fizičke ljepote i uspjeha kao supruge i majke. Za razliku od muških kandidata za predsjedništva, kandidatkinje su rijetko bile u fokus ideo-spotova za kampanje.

⁶⁰ Ponižavajući i uvredljivi stereotipi o ženama koji se pojavljuju na anonimnim blogovima i online portalima identifikovani su u [istraživanju](#) Mediacentra Sarajevo. Vidjeti i stav 29 [Zaključnih zapažanja na šesti periodični CEDAW izvještaj BiH](#).

su bile meta seksualiziranih napada na ovim portalima. Nekoliko kandidatkinja opisalo je posmatračima ODIHR IPM-a svoje lično iskustvo s online i unutarstranačkim uznemiravanjem.

Kako bi se podstaklo aktivno učešće žena u javnom i političkom životu, vlasti na svim nivoima treba da učine sveobuhvatne pravne, institucionalne i obrazovne napore kako bi se suprotstavili postojećim rodnim stereotipima o ulozi žena i muškaraca u politici. Treba izvršiti detaljnu procjenu uticaja zahtjeva rodnih kvota na izbor žena na funkcije na svim nivoima.

Samo 43 od 613 kandidatskih lista (otprilike 7 posto) premašilo je minimalni broj žena (40 posto) propisan zakonom. Žene su bile na čelu 135 lista (22 posto). Međutim, više od polovine tih lista bile su liste sa jednim kandidatom.⁶¹ Nekoliko većih stranaka nije imalo žene na čelu svojih lista.⁶² Rodne kvote i zahtjevi o raspoređivanju kandidata na listama nisu bili u potpunosti djelotvorni: žene čine tek 19 posto (8 od 42) novoizabranih poslanika u PD BiH, 28 posto (27 od 98) u PD FBiH i 25 posto (21 od 83) u NS RS. Na mjesto srpskog člana Predsjedništva BiH izabrana je žena.⁶³

Političke stranke treba da poduzmu efikasne mjere za identifikaciju i prevazilaženje rodno zasnovanih prepreka za žene kandidate, uključujući preispitivanje trenutnih unutarstranačkih praksi koje ograničavaju efikasniju zastupljenost žena unutar stranačkih struktura i na pozicijama kandidata.

Izuzev jednog istaknutog kandidata SDP-a iz romske zajednice za PD BiH, kandidati koji pripadaju nacionalnim manjima nisu bili istaknuti u kampanji. ODIHR IPM nije prijavila niti zabilježila upotrebu diskriminatorne retorike protiv nacionalnih manjina.

Većina političkih stranaka nije uključila pitanja koja se posebno tiču osoba s invaliditetom u svoje programe. Oko 56 posto mjesta gdje su se održavale kampanje koje je posjetila ODIHR IPM nisu imala samostalan pristup za osobe s invaliditetom.⁶⁴ Organizacije koje predstavljaju osobe s invaliditetom izrazile su zabrinutost MIPM-u da većina političkih stranaka dijeli opći nedostatak svijesti društva o njihovim pravima i mogućnostima, kao i obavezama Bosne i Hercegovine prema međunarodnim obavezama u vezi s ljudskim pravima

Stranke i kandidati su se u velikoj mjeri oslanjali na društvene mreže kako bi promovisali poruke svoje predizborne kampanje.⁶⁵ Primjenjivost propisa o kampanji na društvene mreže, uvedena zakonskim izmjenama iz 2022. godine, doprinijela je pažljivijem pristupu onome što većina zainteresovanih strana, uglavnom visoki stranački dužnosnici, objavljuje na internetu. Kandidati su koristili svoje naloge na društvenim mrežama za najavu događaja i prikazivanje video spotova, govora i predizbornih skupova. Sadržaj na internetu je u velikoj mjeri odražavao događaje kampanje

⁶¹ U utrci za PD BiH, 5 lista (3 posto) premašilo je kvotu za žene od 40 posto. Žene su bile na čelu 38 od 186 lista (21 posto). U utrci za PD FBiH, 23 liste (12 posto) premašile su kvotu za žene od 40 posto. Žene su bile na čelu 44 od 189 lista (23 posto). U utrci za NS RS, 15 lista (6 posto) premašilo je minimalni broj žena propisan zakonom. Žene su bile na čelu 53 od 238 lista (22 posto).

⁶² U Federaciji Bosne i Hercegovine, žene nisu bile na čelu lista DF-a, SDP BiH, Narodnog evropskog saveza, HDZ 1990 i SBB BiH za PD BiH. U Republici Srpskoj, žene nisu bile na čelu lista SNSD-a, SDS-a, DNS-a ili Socijalističke partije-Petar Đokić za NS RS ili PD BiH.

⁶³ Odluka Vijeća ministara OSCE-a br. 7/09 o Učešću žena u političkom i javnom životu poziva države učesnice da "ohrabre sve političke aktore da promovišu ravnopravno učešće žena i muškaraca u političkim strankama s ciljem postizanja bolje rodno uravnotežene zastupljenosti na izabranim javnim funkcijama na svim nivoima odlučivanja." Odluka također poziva da se "poduzmu neophodni koraci za uspostavljanje, gdje je to prikladno, efikasnih nacionalnih mehanizama za mjerenje jednakog učešća i zastupljenosti žena."

⁶⁴ Nijedan prevodilac znakovnog jezika nije bio prisutan ni na jednom skupu koji je posmatrala ODIHR IPM. Od naloga stranaka i kandidata koje je ODIHR IPM pratila na društvenim mrežama, otprilike polovina njih su titlovali videozapise kampanje.

⁶⁵ Tokom zvaničnog perioda kampanje, ODIHR IPM pratila je online aktivnosti 14 političkih stranaka, 17 kandidata na državnom i entitetskom nivou, te 7 influensera na Facebooku i Twitteru. SNSD i g. Dodik bili su najaktivniji na društvenim mrežama, objavljujući 11-20 puta dnevno na Twitter i Facebook naloge g. Dodika.

koje su lično vodili kandidati, a koje je pratila ODIHR IPM. Česte posjete inostranih zvaničnika Bosni i Hercegovini, kao i posjete državnih i entitetskih zvaničnika inostranstvu konstantno su imale veliku pažnju na društvenim mrežama i često su reakcije bile podijeljene.⁶⁶ Kandidati su se često međusobno optuživali da djeluju kao agenti strane sile ili da su plaćenici stranih vlada. Medijski posmatrači i platforme za provjeru činjenica redovno su izvještavali o slučajevima dezinformacija te su pružali edukaciju o medijskoj pismenosti u vezi s izborima.⁶⁷

X. FINANSIRANJE IZBORNE KAMPANJE

Finansiranje izborne kampanje prvenstveno je regulisano Izbornim zakonom, zakonima Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta o finansiranju političkih stranaka, a dopunjeno je propisima CIK-a. Sve u svemu, regulatorni okvir nije u potpunosti koherentan i dosljedan, što umanjuje učinkovitost postojećih propisa i njihove provedbe.⁶⁸ U januaru 2022. godine, CIK je obnovila pravila o procedurama izvještavanja o finansiranju kampanje i uvela propise kojima su ispunjene neke od prethodnih preporuka ODIHR-a i GRECO-a, uključujući one o obaveznoj upotrebi namjenskih bankovnih računa za troškove kampanje. Druge ključne preporuke ODIHR-a i GRECO-a su ipak ostale neispunjene, uključujući one koje se odnose na reviziju primjenjivih odredbi i jačanje kapaciteta CIK-ovog odjela za reviziju.⁶⁹

Političke stranke imaju pravo na godišnja javna sredstva koja se mogu koristiti u svrhu finansiranja predizborne kampanje.⁷⁰ Redovne aktivnosti stranaka također se mogu finansirati iz sopstvenih sredstava kao i iz donacija fizičkih i pravnih lica.⁷¹ Zakonom su zabranjeni krediti i donacije iz određenih izvora, uključujući državne i javne subjekte, privatna preduzeća koja imaju ugovor o javnim nabavkama u tekućoj godini u iznosu većem od 10.000 KM, anonimne i većinu inostranih izvora. Međutim, zbog ograničenih kapaciteta CIK-a, ne postoji učinkovit mehanizam za provjeru poštivanja ovih zabrana.⁷²

Politički subjekti mogu potrošiti do 0,30 KM po registrovanom biraču u svakoj izbornoj utrci u kojoj učestvuju. Mnogi sagovornici MIPM-a smatraju da je gornja granica previsoka za izbore na državnom

⁶⁶ Među njima je posjeta predsjednika Turske Sarajevu 6. septembra, rasprava čelnika država zapadnog Balkana o pitanjima u vezi sa Bosnom i Hercegovinom na Samitu Brdo-Brijuni 12. septembra, posjeta predsjednika Hrvatske Jajcu 13. septembra, posjeta predsjednika Srbije 15. septembra, te razgovor tokom sastanka g. Dodika i predsjednika Ruske federacije 20. septembra.

⁶⁷ Platforma za provjeru činjenica *Raskrinkavanje* identifikovala je portale koji manipulativnim sredstvima hvale jednu političku opciju i napadaju njene protivnike. *Istinomjer* je omogućio live blog za provjeru činjenica posvećen online, televizijskim i štampanim vijestima vezanim za izbore. Od početka zvanične kampanje, identifikovana je 31 "neistina", jedna "poluistina" i jedna "neutemeljena tvrdnja". Vidjeti i studiju UNESCO-a i Mediacentra Sarajevo [Regulacija štetnog sadržaja na internetu u Bosni i Hercegovini](#) iz maja 2022. godine i studiju Evropskog parlamenta [Mapiranje lažnih vijesti i dezinformacija na zapadnom Balkanu](#) iz 2021. godine.

⁶⁸ Na primjer, doprinosi i krediti iz inostranih izvora su izričito odobreni Izbornim zakonom, ali se ne pominju u Zakonu o finansiranju političkih partija na listi dozvoljenih izvora finansiranja političkih partija. Direktno javno finansiranje izbornih kampanja obezbjeđuje se u Republici Srpskoj i Brčko distriktu: u Republici Srpskoj relevantna sredstva dobivaju svi registrovani politički subjekti, dok u Brčko distriktu samo političke stranke.

⁶⁹ Vidjeti [Dodatak](#) GRECO Drugom izvještaju o usklađenosti o finansiranju političkih stranaka iz 2020. godine.

⁷⁰ Političke stranke imaju pravo na finansiranje iz državnog, entitetskih, kantonalnih i općinskih budžeta na godišnjoj osnovi.

⁷¹ Na godišnjoj osnovi, fizičko lice može donirati u iznosu do 10.000 KM, član stranke do 15.000 KM, a pravno lice do 50.000 KM.

⁷² Prema stavu 268 [Smjernica ODIHR-a i Venecijanske komisije o regulaciji političkih stranaka](#), "zakonodavstvo će uključivati smjernice o tome kako se pozornost relevantnih nadzornih tijela može skrenuti na kršenje ključnih zakona, koje su ovlasti za istragu tim tijelima date, kao i raspon primjenjivih sankcija. Bez takvih istraživačkih ovlasti malo je vjerovatno da će agencije imati sposobnost da efikasno provedu svoj mandat. Adekvatna finansijska sredstva i resursi su neophodni i da bi se osiguralo pravilno funkcionisanje i rad nadzornog tijela."

i entitetskom nivou, i neki smatraju da su rashodi većine kandidata za izbore na državnom i entitetskom nivou ostali daleko ispod praga.⁷³

CIK ima mandat za nadzor nad finansiranjem političkih stranaka i kampanja. Prema zakonu, političke stranke su dužne podnijeti godišnje finansijske izvještaje CIK-u. Nadalje, svi kandidati moraju podnijeti jedan predizborni izvještaj prije nego što ih CIK potvrdi kao političke subjekte i jedan izvještaj u roku od 30 dana od objave konačnih rezultata izbora.⁷⁴ Suprotno međunarodnoj dobroj praksi i uprkos prethodnoj preporuci ODIHR-a, kandidati nisu dužni podnijeti privremeni finansijski izvještaj prije dana izbora.⁷⁵

Propis CIK-a iz januara 2022. godine nalaže da je CIK dužna objaviti izvještaje o finansiranju kampanje u roku od 30 dana od primanja istih. Međutim, ne postoji rok za CIK da izvrši reviziju izvještaja o finansiranju kampanje ili objavi zaključke revizije. Zbog nedostatka resursa, CIK nije bila u mogućnosti pratiti stvarne troškova kampanje i u velikoj mjeri se oslanjala na izvještaje građana i organizacija civilnog društva kako bi otkrila moguća kršenja pravila. Pored toga, CIK je obavijestila ODIHR IPM da su učinkovitost i blagovremenost njenih pregleda i revizijskih postupaka ozbiljno narušeni njenim ograničenim finansijskim resursima i nedostatkom osoblja.

Kapacitet Centralne izborne komisije treba ojačati kako bi učinkovito nadzirala i istraživala operacije finansiranja kampanje. Centralna izborna komisija treba da ima zakonsku obavezu da blagovremeno izvrši reviziju svih finansijskih izvještaja političkih stranaka i kandidata i na vrijeme objavi rezultate takvih revizija.

CIK može izreći sankcije za nepravilnosti i dužna je prijaviti svaku sumnju na finansijska krivična djela agencijama za provođenje zakona.⁷⁶ Nadalje, CIK može zabraniti političkim strankama učešće na narednim izborima ili zatražiti od nadležnog suda da odjavi stranke zbog nepodnošenja redovnih izvještaja i finansijskih izvještaja o kampanji.⁷⁷ Ipak, čini se da novčane kazne za finansijske prekršaje nemaju efekat odvratanja, što je u suprotnosti s međunarodnom dobrom praksom i prethodnim preporukama ODIHR-a i GRECO-a.⁷⁸ Predstavnici manjih političkih stranaka izrazili su zabrinutost ODIHR IPM-u da sankcije nisu srazmjerne dobiti stečenoj kršenjem propisa, što može biti prednost za dobro etablirane stranke.⁷⁹ Općenito, mnogi sagovornici ODIHR IPM-a, uključujući političke stranke i kandidate, izrazili su sumnju u transparentnost finansiranja političkih stranaka i kampanja i odgovornost za finansijske prekršaje.

⁷³ Prema [preliminarnim nalazima](#) Transparency International o potrošnji u kampanji od 29. septembra, političke stranke su ukupno potrošile 9,6 miliona KM na bilborde, reklame u medijima i Facebook oglašavanje, kao i na predizborne skupove. Najveće iznose navodno su potrošili SNSD (1,6 miliona KM) i SDA (1,5 miliona KM), zatim PDP i SDP koji su potrošili po 600.000 KM.

⁷⁴ Predizborni finansijski izvještaj je preduslov za registraciju političkih subjekata i obuhvata prihode i rashode u posljednja tri mjeseca. Postizborni izvještaj obuhvata prihode iz kampanje (sve novčane i nenovčane prihode) i rashode od dana registracije do dana objavljivanja izbornih rezultata. Nepodnošenje postizbornog izvještaja može dovesti do prestanka mandata.

⁷⁵ Vidjeti stav 261 Smjernica ODIHR-a i Venecijanske komisije o regulaciji političkih stranaka.

⁷⁶ Od januara do oktobra 2022. godine, CIK je tužilaštvu prosljedila informacije o sumnjama na kršenja zakona od strane 18 političkih stranaka.

⁷⁷ U 2021. godini CIK je izrekla administrativne sankcije za 53 političke stranke, uglavnom vezane za rashode koji nisu izvršeni u skladu sa programom i statutom stranke, a za 14 stranaka zabranila je učešće na izborima 2022. godine zbog nepodnošenja prethodnih finansijskih izvještaja.

⁷⁸ Vidjeti stavove 272-274 Smjernica ODIHR-a i Venecijanske komisije o regulaciji političkih stranaka.

⁷⁹ Izborni zakon propisuje maksimalnu kaznu u iznosu od 30.000 KM za izborne prekršaje, a novčane kazne za finansijske prekršaje političkih stranaka i kandidata iznose od 500 do 10.000 KM. Član 16 [Preporuke Rec\(2003\)4 Komiteta ministara državama članicama o zajedničkim pravilima protiv korupcije u finansiranju političkih stranaka i izbornih kampanja](#) određuje da "države trebaju zahtijevati (...) da izborne kampanje budu predmet učinkovitih, proporcionalnih sankcija i sankcija sa efektom odvratanja."

Kako bi se povećala transparentnost finansiranja kampanje i odgovornost za finansijske prekršaje, regulatorni okvir bi trebao propisati proporcionalne sankcije i sankcije sa efektom odvraćanja za kršenja propisa.

XI. MEDIJI

A. MEDIJSKO OKRUŽENJE

Medijsko okruženje je fragmentirano i snažno podijeljeno po etničkim i političkim linijama. Većina sagovornika ODIHR MIPM-a napomenuli su da nedovoljno razvijeno tržište oglašavanja onemogućava finansijsku održivost za većinu medijskih kuća. Tržištem oglašavanja uglavnom dominiraju korporacije u državnom vlasništvu, kojima često upravljaju članovi političkih stranaka, a rezultat toga je direktna ili indirektna politička kontrola nad mnogim medijskim kućama. Zakonodavstvo ne osigurava transparentnost vlasništva nad medijima, što je u suprotnosti s dobrom međunarodnom praksom i prethodnim preporukama ODIHR-a.⁸⁰

Javni RTV servis pružaju Radio-televizija Bosne i Hercegovine (BHRT) na državnom nivou i Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine (FTV) i Radio-televizija Republike Srpske (RTRS) na entitetskom nivou. Upravne odbore javnih emitera biraju odgovarajući državni ili entitetski parlamenti.⁸¹ Finansiraju se uglavnom putem RTV takse koju prikupljaju entitetski emiteri i dijele sa BHRT. Tokom posljednjih deset godina, uprkos zakonskim obavezama, RTRS ne doznajuje sredstva BHRT-u, što je ostavilo emiter u značajnom deficitu.⁸² Kako je trenutno primijenjen, sistem finansiranja i imenovanje članova upravnih odbora javnih emitera ne garantuje stabilno finansiranje i uređivačku nezavisnost.⁸³

Kako bi se povećao obim informacija dostupnih biračima i promovisalo uravnoteženo i nepristrasno izvještavanje u informativnim emisijama i emisijama o aktuelnim dešavanjima, javnim RTV servisima treba omogućiti stabilan sistem finansiranja.

Mnogi sagovornici MIPM-a su izrazili zabrinutost zbog povećanog broja cyber-napada usmjerenih na infrastrukturu istaknutih medijskih kuća⁸⁴ i zbog verbalnih prijetnji i napada političara na novinare,

⁸⁰ Član 4.1 [Preporuke](#) Vijeća Evrope CM/Rec (2018)1 Smjernica Komiteta ministara o medijskom pluralizmu i transparentnosti vlasništva medija poziva države članice da “promovišu režim transparentnosti medija koji osigurava javnu dostupnost i pristup tačnim, ažuriranim podacima o indirektnom i stvarnom vlasništvu medija”.

⁸¹ Parlament Federacije Bosne i Hercegovine od 2012. godine nije u mogućnosti da bira članove upravnog odbora FTV-a, što znači da je sadašnjem direktoru FTV-a istekao mandat.

⁸² BHRT je obavijestila ODIHR IPM da akumulirano dugovanje RTRS-a prema BHRT-u iznosi više od 65 miliona KM. Spor između BHRT-a i RTRS-a trenutno razmatra Okružni sud u Banjoj Luci.

⁸³ Kako je navedeno u [Izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu iz 2021. godine](#), “Politički uticaj na javne emitere i dalje postoji, a njihova finansijska održivost nije osigurana. Zakon o javnom radio-televizijskom sistemu ostaje nepromijenjen, a entitetsko zakonodavstvo još uvijek nije usklađeno sa ovim zakonom”. U odjeljku C, [Mišljenje Evropske komisije](#) iz 2019. godine o aplikaciji Bosne i Hercegovine za članstvo u EU identifikira kao ključni prioritet “osiguranje finansijske održivosti javnog RTV sistema”. [Izvještaj Evropske komisije iz 2022. godine](#) (str. 30) navodi da Bosna i Hercegovina nije napravila nikakav napredak u garantovanju slobode izražavanja, što, između ostalog, zahtijeva osiguranje finansijske održivosti javnog RTV sistema. Stav 16 [Općeg komentara UN HRC-a br. 34](#) na ICCPR poziva države članice da “osiguraju da javni radio-televizijski servisi rade na nezavisnom način, (...) garantuju njihovu nezavisnost i uređivačku slobodu, [i] obezbijede finansiranje na način koji ne potkopava njihovu nezavisnost”.

⁸⁴ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini je [izrazila zabrinutost](#) da su 21. jula 2022. Facebook stranica 6uka.com, ugledne web stranice u Republici Srpskoj, te [2. septembra](#) Facebook stranica lista *Dnevni avaz* bile meta hakeraških napada. Mostarski emiter *Herceg-Bosna* obavijestio je ODIHR IPM da su cyber napadi uzrokovali djelomično uništenje njihove arhive.

u većini slučajeva putem interneta.⁸⁵ Ove prakse su tokom proteklih godina osudili predstavnici OSCE-a za slobodu medija (RFoM) i Evropska komisija.⁸⁶ Iako je nekoliko sagovornika ODIHR IPM-a ocijenilo pozitivnim uspostavljanje fokalne tačke u Kantonalnom Tužilaštvu Kantona Sarajevo za prijavu prekršaja u vezi s medijima, njena nadležnost je ograničena na kanton. Tokom kampanje, ODIHR IPM zabilježila je nekoliko slučajeva zastrašivanja i uznemiravanja, koji nisu detaljno istraženi, što je doprinijelo atmosferi nekažnjivosti.⁸⁷

Vlasti treba da pojačaju efikasnu zaštitu novinara od prijetnji i zastrašivanja. Treba razmotriti jačanje kapaciteta organa za provođenje zakona kako bi se osigurala brza istraga slučajeva vršenja pritiska na novinare i medijske kuće, uključujući i kada se takav pritisak vrši putem interneta.

B. PRAVNI OKVIR

Državni i entitetski ustavi osiguravaju slobodu govora. Iako su kleveta i uvreda dekriminalizovane, zakonodavstvo ne definiše jasno klevetu, niti nameće gornju granicu novčane naknade za klevetu.⁸⁸ Mnogi sagovornici MIPM-a vide nedavne slučajeve klevete protiv novinara kao sredstvo za odvracanje od izvještavanja o pitanjima od javnog značaja.⁸⁹

Zakonodavstvo treba izmijeniti kako bi se dala jasna definicija klevete, izvršila revizija sankcija za klevetu kako bi se osigurao proporcionalan i razuman pravni lijek, i osigurale mjere zaštite od zloupotrebe zakona o kleveti.

Iako zakon predviđa minimalne garancije za pristup informacijama, sagovornici ODIHR IPM-a tvrde da je zakonski rok od 15 dana za vlasti da odgovore na zahtjeve za informacijama pretjerano dug i da vlasti često daju nedostatne ili formalističke odgovore.⁹⁰

⁸⁵ Konkretno, medijsko udruženje *BH Novinari* obavijestilo je ODIHR IPM da je pružilo pomoć u 30 slučajeva napada, prijetnji i pritisaka na novinare kao i medije u Bosni i Hercegovini u prvih devet mjeseci 2021. godine.

⁸⁶ [Izvještaj Evropske komisije o Bosni i Hercegovini iz 2021. godine](#) u sekciji 2.2.1, napominje da “visokopozicionirani političari pribjegavaju javnim napadima i omalovažavajućim izjavama na račun novinara, analitičara i zaposlenih u medijima, a posebno žena. Vlasti i dalje umanjuju značaj ovog pitanja, a javne institucije ne prikupljaju podatke o prijetnjama i napadima na novinare i zaposlene u medijima”. Vidjeti i zajedničke izjave OSCE RFoM i šefa Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini od [24. septembra 2021. godine](#) i [27. maja 2021. godine](#).

⁸⁷ Tako je 15. septembra ekipa BN televizije napadnuta od strane aktivista SNSD-a prilikom snimanja nepropisno postavljenih mobilnih reklamnih panoa. Dana 12. septembra, kandidat SDA je na Facebooku dao uvredljive [komentare](#) protiv novinara, kao odgovor na njegovo satirično portretiranje drugog kandidata SDA.

⁸⁸ Zakoni oba entiteta široko definišu klevetu kao nanošenje štete nečijem ugledu širenjem neistinite činjenice trećoj strani. Stav 17 [Rezolucije PACE br. 1577 \(2007\)](#) poziva države članice da definišu koncept klevete precizno u svojim zakonodavstvima kako bi se “izbjegla proizvoljna primjena zakona i osiguralo da građansko pravo pruža efikasnu zaštitu dostojanstva osoba pogođenih klevetom”. Dodik je 31. oktobra [podstakao](#) uvođenje krivičnih sankcija za klevetu i uvredu u Republici Srpskoj.

⁸⁹ Na primjer, u julu 2021. godine, internetskoj stranici *Žurnal*, Gradski sud u Sarajevu naložio je da plati 170.000 KM (oko 86.000 EUR) na ime naknade štete zbog klevete. U 2020. godini Linija za pomoć novinarima [zabilježila je](#) 289 aktivnih slučajeva klevete. Prema studiji [safejournalists.net](#), oko 80 posto takvih tužbi podnijeli su politički zvaničnici i direktori javnih ustanova. Stav 47 [Općeg komentara br. 34](#) na ICCPR nalaže da “države ugovornice treba da postave razumna ograničenja na zahtjev da optuženi nadoknadi troškove uspješne stranke”. Stav 2.4.2 [Preporuke](#) CoE CM/Rec (2016) 5 Odbora ministara o slobodi interneta poziva države članice da osiguraju da zakoni o kleveti “ne nameću pretjerane novčane kazne (...) nerazmjerne naknade štete ili pravne troškove”.

⁹⁰ Na primjer, Transparency International je [obavijestio](#) ODIHR IPM da je od 578 zahtjeva za informacijama upućenih u 2021. godini različitim javnim institucijama, dobio odgovore u zakonskim rokovima samo u 321 slučaju. Stav 19 [Općeg komentara br. 34](#) na ICCPR nalaže da “da bi se ostvarilo pravo na pristup informacijama, države ugovornice treba da budu proaktivne u stavljanju u javni domen vladine informacije od javnog interesa. Države ugovornice treba da ulože sve napore da osiguraju lak, brz, efikasan i praktičan pristup takvim informacijama”. Vidjeti također [Konvenciju](#) Vijeća Evrope o pristupu službenim dokumentima (Tromsø konvencija).

Vlasti treba da budu proaktivne u objavljivanju informacija od javnog značaja, uključujući one koje se odnose na izbore, u javnom domenu. Pristup takvim informacijama treba biti jednostavan, brz, učinkovit i praktičan, te omogućiti širok spektar upita. Zahtjeve za informacijama treba brzo razmotriti; svako odbijanje treba da ima jasno obrazloženje.

Medijsko praćenje predizborne kampanje regulisano je Izbornim zakonom i dopunjeno propisom CIK-a usvojenim u maju 2022. godine. Elektronski mediji moraju poštovati principe pravednosti i nepristranosti. Javni mediji moraju obezbijediti svim kandidatima tri minute besplatnog emitovanja po jednakoj osnovi tokom cijelog perioda kampanje. U skladu sa zakonskim odredbama, politički subjekti mogu kupiti najviše 30 minuta plaćenih termina emitovanja sedmično kod javnih emitera, a najviše 60 minuta sedmično kod privatnih. Većina glavnih kandidata su iskoristili ovu priliku.⁹¹

Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) regulator je elektronskih medija s mandatom rješavanja prigovora povezanih s medijima i primjene sankcija za kršenja.⁹² Uprkos prethodnim preporukama ODIHR-a, RAK nije provodila nadzor nad medijima tokom kampanje te zbog toga nije mogla provoditi aktivan nadzor elektronskih medija i reagovala je samo na prigovore. Zakon ne propisuje jasne rokove za rješavanje prigovora povezanih s medijima, ograničavajući tako pravo na djelotvoran pravni lijek.⁹³ RAK je obavijestila ODIHR IPM da je riješila 12 prigovora u vezi sa izborima, izdajući 1 upozorenje televizijskoj stanici zbog toga što nije pozvala jednu političku stranku na debate, a odbacivši ostalih 11 prigovora.

C. NALAZI PRAĆENJA MEDIJA

Prema rezultatima praćenja medija ODIHR IPM-a, izvještavanje o kampanji je bilo značajno ograničeno i pružilo je biračima samo djelomične informacije, čime je znatno smanjena njihova mogućnost da donesu odluke na bazi potpunih informacija.⁹⁴ Konkretno, javni emiter *TV BHT-1* i privatna *Nova TV* dodijelili su samo 15 odnosno 16 minuta emitovanja u udarnom terminu za sve kandidate zajedno.

Javni emiter *FTV* i privatni *Hayat* bili su vidno kritični prema SNSD-u dodijelivši toj stranici 48 odnosno 34 posto ukupnog izvještavanja o političkim strankama, uglavnom neutralnog i negativnog tona. Dok je *FTV* oskudno i neutralno izvještavala o drugim glavnim kandidatima, *Hayat* je podržavao SDA dodijeljujući toj stranci oko 21 posto takvog izvještavanja, uglavnom pozitivnog i neutralnog tona. U okviru svojih redovnih vijesti i emisija o aktualnim dešavanjima, privatni emiter *N1* se fokusirao na glavne političke stranke, izvještavajući o njima uglavnom neutralno, a povremeno kritikujući SDA i SNSD.⁹⁵

⁹¹ SNSD se 1. oktobra žalila CIK-u i Regulatornoj agenciji za komunikacije (RAK) da je tokom posljednje sedmice kampanje na *BN TV* ukupno trajanje plaćenih političkih reklama koje promovišu gospodu Trivić premašilo zakonom dozvoljenih 60 minuta sedmično. CIK je 7. oktobra prosljedila slučaj RAK-u bez da ga je razmotrila; RAK je 28. novembra razmotrio i odbio žalbu.

⁹² RAK-om upravlja generalni direktor, kojeg imenuje i nadzire Vijeće RAK-a. Dosadašnjim članovima Vijeća mandat je istekao 2017. godine, ali državni parlament nije imenovao nove članove.

⁹³ Stav 19 Eksplanatornog izvještaja o [Kodeksu dobre prakse](#) Venecijanske komisije iz 2002. navodi da "moraju biti dostupna brza prava na žalbu kako bi se popravila situacija prije izbora".

⁹⁴ U period između 2. i 30. septembra, tokom zvaničnog perioda kampanje, ODIHR IPM je vršila praćenje medija na dnevnoj osnovi od 18:00 do 24:00 sata. Pratila je tri javne TV stanice: *BHT-1*, *FTV* i *RTRS* i četiri privatne: *BN*, *Hayat*, *N1* i *Nova TV*. ODIHR IPM je također vršila je praćenje štampanih medija (*Dnevni Avaz*, *Dnevni list*, *Nezavisne* i *Oslobođenje*), kao i web stranica (*klix.ba*, *mondo.ba* i *bljesak.info*).

⁹⁵ *N1* je izgubio oko 215.000 potencijalnih gledalaca kada ga je državni pružatelj audio-vizuelnih sadržaja BHTelekom isključio iz svoje mreže dan prije početka kampanje, pošto nisu uspjeli da se dogovore oko naknade za emitovanje sadržaja *N1*. *N1* i opozicione političke stranke ocijenile su ovo isključenje politički pristranim.

Javni emiter *RTRS* pokazao je jasnu pristrasnost u korist SNSD-a dodijelivši toj stranci 44 posto izvještavanja o političkim strankama u okviru redovnih vijesti, pretežno pozitivnog tona, te oštro kritikujući PDP i SDS koji su dobili 22 odnosno 11 posto takvog izvještavanja. U svom izvještavanju o predsjedničkim kandidatima za Republiku Srpsku, i *RTRS* i *BN* su najveći dio izvještavanja posvetili g. Dodiku (SNSD), 53 odnosno 62 posto, dok je gđa Trivić (PDP-SDS) dobila 45 odnosno 37 posto izvještavanja. Dok je *RTRS* o g. Dodiku izvještavala uglavnom pozitivno, izvještavanje o gđi Trivić bilo je uglavnom negativno. Nasuprot tome, na *BN*-u se o g. Dodiku izvještavalo uglavnom negativno, dok se o gđi Trivić izvještavalo na pozitivan ili neutralan način. *RTRS* je u izvještavanju o kandidatima za državno Predsjedništvo iskazala jasnu podršku kandidatkinji SNSD-a gđi Cvijanović i kritikovala kandidata SDS-a Mirka Šarovića, dok je *BN* televizija podržala g. Šarovića i kritikovala gđu Cvijanović. Ostali praćeni emiteri uglavnom su se suzdržavali od izvještavanja o kandidatima za državno predsjedništvo.

Javni emiteri su tokom kampanje ispoštovali zakonsku obavezu da svakom kandidatu ustupe besplatno emitovanje. Međutim, takvo emitovanje bilo je osigurano izvan udarnog termina, što je značajno ograničilo potencijalnu gledanost. Dok su javni i neki privatni emiteri nudili političkim subjektima platformu za predstavljanje svojih stavova kroz debate, mnogi kandidati su odlučili da ne učestvuju na debatama, dodatno ograničavajući mogućnost birača da donesu odluke na bazi potpunih informacija.

Štampani i online mediji koje je pratila ODIHR IPM pružili su raznovrsnije izvještavanje o kampanji. Međutim, većina je iskazivala pristrasnu uređivačku politiku. Konkretno, *Dnevni avaz* je jasno podržao SBB i kritikovao SDA. *Bljesak* i *Dnevni list* su se većim dijelom fokusirali na djelovanje SDA i HDZ-a BiH. *Mondo* i *Nezavisne* uglavnom su se fokusirale na glavne stranke u Republici Srpskoj, izvještavajući o njima uglavnom na pozitivan i neutralan način, iako je SNSD dobila znatno više prostora od ostalih kandidata. *Oslobođenje* je uglavnom neutralno izvještavalo o svim glavnim političkim strankama u Federaciji Bosne i Hercegovine i bilo kritički nastrojeno prema SNSD-u. Slično tome, *klix.ba* je uglavnom izvještavao o glavnim političkim strankama u Federaciji Bosne i Hercegovine na pozitivan i neutralan način, ali je dao vidljivu prednost SDA i NiP-u.

Medijsko izvještavanje o kandidatkinjama, posebno onima iz Federacije Bosne i Hercegovine, odražavalo je ograničenu ulogu žena na političkoj sceni. Iako su žene činile oko 40 posto kandidata za PD BiH i PD FBiH, nijedan od praćenih medija sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine nije kandidatkinjama posvetio više od 19 posto izvještavanja u informativnim emisijama. Emiteri sa sjedištem u Republici Srpskoj više su izvještavali o kandidatkinjama. *RTRS* i *BN* su dodijelili 39, odnosno 23 posto izvještavanja kandidatkinjama, uglavnom zahvaljujući aktivnim predsjedničkim kampanjama gđe Cvijanović i gđe Trivić.

XII. PRIGOVORI I ŽALBE

Prema zakonu, prigovori u vezi sa povredom izbornih prava i procedura, uključujući formiranje OIK, prijevremenu kampanju i govor mržnje, mogu se podnijeti direktno CIK-u. OIK odlučuju o prigovorima u vezi sa kršenjem kampanje u svojim nadležnostima. Međutim, podjela nadležnosti CIK i OIK koje se tiču prigovora nije uvijek bila dovoljno jasna za izborne komisije, birače i

kandidate.⁹⁶ Žalbe na odluke OIK mogu se podnijeti CIK-u, a žalbe na odluke CIK-a podnose se Apelacionom odjeljenju Suda Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu Sud).

Prigovori se moraju dostaviti OIK ili CIK-u u roku od 24 sata od učinjene povrede, odluke, radnje ili nečinjenja, a OIK i CIK moraju riješiti prigovore u roku od 48 sati. Žalbe se moraju podnijeti CIK-u ili Sudu u roku od 48 sati, pri čemu CIK ima 48 sati, a Sud 3 dana za rješavanje slučaja. Uprkos prethodim preporukama ODIHR-a, rokovi za podnošenje i rješavanje prigovora su prekratki, što nije u skladu sa međunarodnom dobrom praksom.⁹⁷ U slučajevima koje je posmatrala ODIHR IPM, CIK nije ispoštovala rokove od 48 sati za rješavanje prigovora i nije riješila oko 90 prigovora i obavijesti o nepravilnostima prije dana izbora.⁹⁸ CIK je kao razlog za ova kašnjenja navela nedostatak ljudskih resursa.

Kako bi se omogućilo dovoljno vremena za podnošenje i rješavanje prigovora, rokovi bi se mogli uskladiti sa dobrom međunarodnom praksom. Centralna izborna komisija treba da blagovremeno razmotri sve prigovore i žalbe i da za to bude na odgovarajući način pripremljena i ima resurse.

Mogućnost podnošenja prigovora i žalbi ograničena je na birače i političke subjekte čija su prava povrijeđena. Javna udruženja, uključujući posmatrače izbora, imaju pravni status samo po pitanjima koja se odnose na njihovu akreditaciju. Pozitivno je to što je CIK bila proaktivna u razmatranju, po službenoj dužnosti, većine informacija o neregularnostima tokom izbornog perioda.

Nakon objave preliminarne izbornih rezultata, izborni kandidati, grupe od najmanje 50 birača, OIK i posmatrači mogu zatražiti ponovno brojanje glasova na određenom biračkom mjestu ili izornoj jedinici. CIK može po službenoj dužnosti poništiti rezultate na biračkom mjestu ili izornoj jedinici ako utvrdi da su nepravilnosti tokom procesa glasanja ili brojanja mogle uticati na rezultate. Žalba se može uložiti na odluku CIK-a kojom se utvrđuju izborni rezultati.

Pozitivno je to što su neke OIK i CIK razmatrali prigovore na javnim sjednicama i održavali značajne rasprave tokom razmatranja slučajeva. Ipak, informacije o prigovorima i naknadnim odlukama izbornih komisija nisu javno objavljene, čime se umanjuje transparentnost rješavanja izbornih sporova.⁹⁹ Sud nije vodio javne rasprave o izbornim sporovima i nije javno objavljivao svoje odluke.¹⁰⁰

Da bi se povećala transparentnost i odgovornost, Centralna izborna komisija i sudovi treba da blagovremeno objavljuju informacije o prigovorima i odlukama vezanim za izbore.

Prije dana izbora, CIK je primila oko 560 prigovora i 68 žalbi na odluke OIK-a. Od toga se 403 odnosilo na glasanje u inostranstvu, 59 na prijevremenu kampanju, 35 na imenovanje članova

⁹⁶ CIK je obavijestila ODIHR IPM da je preuzela nadležnost od općinskih izbornih komisija za razmatranje slučajeva koji se odnose na zloupotrebu administrativnih resursa otprilike dvije sedmice prije dana izbora. CIK je OIK prosljedila šest prigovora u vezi sa postupcima žrijebanja prilikom formiranja BO. CIK je na dan izbora primila oko 150 prigovora ili obavijesti o neregularnostima, koje su uglavnom upućene OIK. CIK je 10 prigovora u nadležnosti CIK-a prosljedila Vijeću za štampu Bosne i Hercegovine, samoregulatornom tijelu koje donosi neobavezujuće odluke po prigovorima u vezi sa izvještavanjem o kampanji u štampanim medijima.

⁹⁷ Sekcija II.3.3.g. Kodeksa dobre prakse Venecijanske komisije preporučuje da rokovi za podnošenje prigovora i odlučivanje o njima moraju biti "tri do pet dana za svaku u prvom stepenu".

⁹⁸ Stav 5.10 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a iz 1990. godine navodi da će "svako imati učinkovita sredstva pravne zaštite protiv administrativnih odluka kako bi se zagarantovalo poštivanje temeljnih prava i osigurao pravni integritet."

⁹⁹ CIK je objavila pregled prigovora otprilike dvije sedmice prije dana izbora i povremeno ga ažurirala. Međutim, CIK je obavijestila ODIHR IPM da nije mogla pokrenuti planiranu online bazu podataka prigovora i žalbi prije dana izbora zbog nedostatka ljudskih i finansijskih resursa.

¹⁰⁰ Zakon ne garantuje javne rasprave. Sud je obavijestio ODIHR IPM da objavljuje samo one odluke za koje smatra da su od javnog interesa.

biračkih odbora i lažno predstavljanje političkih subjekata u BO, 22 na zabranjeni govor i 35 na zloupotrebu administrativnih resursa.¹⁰¹ Od tih prigovora, 90 je odbačeno zbog tehničkih razloga. Među ostalim slučajevima, CIK je odbacila sedam slučajeva navodne zloupotrebe administrativnih resursa zbog odsustva političkih poruka.¹⁰² U 15 slučajeva CIK je izrekla novčane kazne za prijevremenu kampanju, zloupotrebu administrativnih resursa i zabranjeni govor. Osim toga, po obavijestima o nepravilnostima CIK je, postupajući po službenoj dužnosti, razmotrila 60 slučajeva koji se odnose na nepravilnosti kampanje i lažno predstavljanje stranaka u BO i izrekla novčane kazne u 22 slučaja.¹⁰³

Sud je razmotrio oko 360 žalbi na odluke CIK-a o prigovorima, uključujući 273 koje se odnose na registraciju birača za glasanje u inostranstvu, koje su sve odbačene. Ostale žalbe su se odnosile na prijevremenu kampanju, zloupotrebu administrativnih resursa, govor mržnje i lažno predstavljanje stranačke pripadnosti u BO. Sud je poništio 10 odluka CIK-a.¹⁰⁴

Slučajevi vezani za izbore mogu se proslijediti tužiocu ako sadrže elemente krivičnog djela. Prije dana izbora, CIK je tužilaštvu prosljedila 25 predmeta koji se uglavnom odnose na kršenje tajnosti glasanja putem pošte ili kupovinu glasova. Pored toga, CIK je prosljedila 20 pojedinačnih slučajeva koji se odnose na krivotvorenje potpisa birača koji su se registrovali za glasanje u inostranstvu. Tužioci na različitim nivoima obavijestili su ODIHR IPM o nejasnoćama u vezi s njihovim nadležnostima u predmetima koji se odnose na izborna krivična djela u kontekstu istovremeno održanih državnih, entitetskih i kantonalnih izbora.¹⁰⁵

Sve u svemu, nedostaci u zakonodavstvu, nedostatak garancija transparentnosti i da će zakonski propisani procesi biti provedeni, te nedovoljni resursi kojima CIK raspolaže negativno su uticali na efikasnost rješavanja izbornih sporova. Mnogi sagovornici MIPM-a izrazili su i nedostatak povjerenja u sposobnost izbornih komisija, sudova i tužilaštava da učinkovito rješavaju izborne sporove i izrazili su zabrinutost u vezi nezavisnosti pravosuđa.¹⁰⁶

XIII. POSMATRANJE IZBORA

Izborni zakon predviđa praćenje svih faza izbornog procesa od strane posmatrača koje imenuju organizacije civilnog društva, politički subjekti i međunarodne organizacije. CIK je zadužena za akreditovanje građana posmatrača i međunarodnih posmatrača, kao i posmatrača iz političkih subjekata za posmatranje rada CIK-a, GCB-a i biračkih mjesta u inostranstvu. OIK akredituju posmatrače iz političkih subjekata za praćenje procesa u odgovarajućim općinama. Izborni zakon propisuje da na dan izbora, samo po jedan posmatrač koji dolazi iz političkih subjekata i organizacija građanskog društva može biti prisutan na biračkom mjestu. CIK je dozvolila da do tri posmatrača iz svakog političkog subjekta budu istovremeno prisutni u GCB-u, ali nije proširila ovo pravo na građane posmatrače.

¹⁰¹ Odlučujući po žalbama na odluke OIK, CIK je poništila sedam odluka OIK i izrekla novčane kazne u tri slučaja. Prigovori u vezi sa prijevremenom kampanjom su osnovano odbačeni.

¹⁰² Sud je poništio odluku CIK-a o izricanju novčane kazne kandidatu SNSD-a, uz obrazloženje da govor kandidata na otvorenju zdravstvene ustanove u Banjoj Luci nije sadržavao političke poruke.

¹⁰³ CIK je prije dana izbora primila 95 obavijesti o nepravilnostima, većinom od Transparency Internationala i Pod lupom.

¹⁰⁴ Sud je odbacio 44 žalbe kao nedopuštene zbog pravnog statusa i propuštanja rokova.

¹⁰⁵ I državni i entitetski krivični zakoni sadrže prekršaje koji se odnose na izbore, što može dovesti do dvojbi kada predmet uključuje radnje u vezi sa različitim izborima.

¹⁰⁶ Mišljenje Evropske komisije iz 2019. godine o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u EU u stavu 1.1.1, ukazuje na izazove s nezavisnošću pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini i navodi da "nezavisnost pravosuđa nije dovoljno zagarantovana da štiti od svih oblika politizacije i pritiska".

Za ove izbore CIK je pokrenula online alatku za registraciju posmatrača.¹⁰⁷ U inkluzivnom procesu, CIK je akreditovala 2.648 građana posmatrača, 134 posmatrača koji dolaze iz političkih subjekata i 938 međunarodnih posmatrača, dok su OIK akreditovala oko 50.000 posmatrača koji dolaze iz političkih subjekata.¹⁰⁸

XIV. DAN IZBORA

Dan izbora protekao je uglavnom mirno, uz nekoliko incidenata koji su narušavali proces izbora na biračkim mjestima i oko njih.¹⁰⁹ CIK je primila 61 prigovor zbog navodnih kršenja predizborne šutnje.¹¹⁰ CIK je dijelila ažurirane informacije o procesu glasanja tokom dana izbora. Tokom izborne noći, CIK je na svojoj web stranici počela objavljivati rezultate po biračkim mjestima, što je povećalo transparentnost. Građani posmatrači i posmatrača iz stranaka su bili prisutni u 97 odnosno 21 posto biračkih mjesta koje je posmatrala MIPM. Ukupno, oko 45 posto članova BO koje je posmatrala MIPM, uključujući 41 posto predsjedavajućih, bile su žene.

A. OTVARANJE BIRAČKIH MJESTA I GLASANJE

Posmatrači MIPM-a su uglavnom pozitivno ocijenili procedure otvaranja na 172 od 190 biračkih mjesta. Biračka mjesta su otvorena na vrijeme ili s malim zakašnjenjem, osim na 12 biračkih mjesta.¹¹¹ Ipak, uočeno je nekoliko proceduralnih propusta tokom otvaranja: serijski brojevi na pečatima glasačkih kutija nisu evidentirani u odgovarajućim obrascima u 29 slučajeva, ukupan broj primljenih glasačkih listića nije evidentiran u 25 slučajeva, a glasačke kutije nisu propisno zapečaćene u 17 slučajeva.

Posmatrači su pozitivno ocijenili proces glasanja u 95 posto od 1.785 posmatranih biračkih mjesta, pri čemu nisu uočene značajne razlike između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Posmatrači MIPM-a su primjetili promotivni materijal u blizini oko 3 posto biračkih mjesta, što je suprotno Izbornom zakonu. Procedure, uključujući identifikaciju birača, su uglavnom ispoštovane i transparentnost su pozitivno ocijenili gotovo svi posmatrači. Negativne ocjene uglavnom su bile posljedica neosiguravanja tajnosti glasačkog listića i slučajeva uplitanja neovlašćenih lica u proces glasanja, što nije efikasno riješeno. Tajnost glasanja je potencijalno bila ugrožena zbog načina postavljanja glasačkih paravana i neadekvatnog rasporeda u prostorijama za glasanje u 25 odnosno 14 posto posmatranih biračkih mjesta.¹¹² Nadalje, u 25 posto posmatranih slučajeva birači nisu uvijek popunjavali svoje glasačke listiće u tajnosti.

U skladu sa prethodnom preporukom ODIHR-a, CIK je uklonila obavezu glasnog saopštavanja imena birača tokom identifikacije. Ipak, posmatrači MIPM-a uočili su takvu praksu na 21 biračkom mjestu. Uprkos prethodnoj preporuci ODIHR-a, bilježenje podataka o tome ko je glasao nije izričito

¹⁰⁷ Ipak, CIK je obavijestila ODIHR IPM da se, zbog kratkog vremenskog okvira, njeno IT odjeljenje suočilo sa poteškoćama u pružanju svih funkcija i usluga planiranih u novopokrenutoj online aplikaciji.

¹⁰⁸ Koalicija civilnog društva Pod lupom vršila je dugotrajno posmatranje te angažovala oko 2.000 kratkoročnih posmatrača na dan izbora. Koalicija je vodila [Mapu izbornih nepravilnosti](#) i objavila preliminarne [izvještaj](#) o posmatranju na dan izbora.

¹⁰⁹ CIK je zabilježila nekoliko incidenata, uključujući fizički napad, navodeći 6 krivičnih djela i 14 slučajeva narušavanja javnog reda i mira.

¹¹⁰ Predizborna šutnja se odnosi na dan prije izbora i na dan izbora. Najviše prigovora odnosilo se na nove objave na društvenim mrežama i SMS poruke kampanje poslana biračima na dan izbora. CIK je kaznila tri politička subjekta zbog kršenja izborne šutnje.

¹¹¹ CIK je obavijestila ODIHR IPM da jedno biračko mjesto u Hozićima (općina Novi grad, Republika Srpska), na kojem su pronađeni unaprijed popunjeni glasački listići, a članovi BO zadržani, nije otvoreno za glasanje. CIK je imenovala novi BO i naložila nove izbore zakazane 9. oktobra.

¹¹² Kako bi se spriječilo fotografisanje glasačkih listića, CIK je naredila da se otvorena strana paravana za glasanje okrene prema članovima BO i posmatračima, propisujući dovoljnu udaljenost između paravana i publike.

zabranjeno za ljude koji ne pripadaju BO i posmatrači MIPM-a su primijetili evidentiranje birača u 12 posto posmatranih biračkih mjesta.¹¹³ Ove prakse ugrozile su tajnost glasanja i mogle su dovesti do toga da birači osjećaju pritisak. Posmatrači MIPM-a primijetili su da se neovlaštena lica, uglavnom posmatrači iz stranaka, miješaju u izborni proces ili pokušavaju da utiču na birače u otprilike 3 posto posmatranih lokacija. Pretjerane gužve zabilježene su u 6 posto posmatranih biračkih mjesta.

Vlasti bi trebale poduzeti efektivne mjere da zaštite prava birača na slobodan i tajan izbor. Važnost tajnosti glasanja, zaštite identiteta birača, i osiguravanja da birači mogu glasati u slobodnoj atmosferi treba naglasiti tokom obuke izbornih komisija i u materijalima za obuku birača. Raspored na biračkim mjestima treba preispitati, a pitanje pretjerane gužve treba riješiti kako bi se osigurala tajnost glasanja i zaštita od neprikladnog uticaja na birače.

Glasačke kutije nisu bile propisno zapečaćene u 6 posto biračkih mjesta, a drugi proceduralni problemi uočeni su u 6 posto posjećenih biračkih mjesta. Na dan izbora posmatrači MIPM-a uočili su neke ozbiljne izborne prekršaje, uključujući glasanje umjesto drugog lica u 75 slučajeva, naznake kupovine glasova u 2 slučaja, naznake glasanja sa unaprijed popunjenim listićima u 6 slučajeva, fotografisanje glasačkih listića od strane birača u 16 slučajeva, te 10 slučajeva zastrašivanja birača ili članova BO. Grupno i porodično glasanje primijećeno je u 6 posto posjećenih biračkih mjesta.

Kako bi spriječila porodično i grupno glasanje, CIK je donijela uredbu kojom se propisuje da se podnosi ljekarsko uvjerenje ili ekvivalentan dokument da bi se ostvarilo pravo na potpomognuto glasanje, osim u slučajevima kada je invaliditet "vidan". Posmatrači MIPM-a primijetili su nedosljednu primjenu ove uredbe. S jedne strane, uočili su nekoliko slučajeva gdje je biračima koji ispunjavaju sve uslove uskraćena mogućnost da glasaju uz pomoć drugog lica po svom izboru. S druge strane, u oko 2 posto posmatranih biračkih mjesta, posmatrači MIPM-a izvijestili su da je ista osoba pružila pomoć više od jednom biraču, što je suprotno Izbornom zakonu.

Prema Izbornom zakonu, prostorije za glasanje ne moraju imati pristup za birače sa tjelesnim invaliditetom. Biračima koji nisu u mogućnosti da pristupe biračkom mjestu dozvoljeno je da glasaju van njega. Oko 51 posto posmatranih biračkih mjesta nije obezbijedilo pristup osobama sa tjelesnim invaliditetom i na 19 posto njih raspored u prostoriji za glasanje nije bio prikladan za takve birače, što nije u skladu sa međunarodnim standardima.¹¹⁴ Iako to nije propisano zakonom, nikakvi pomoćni alati nisu bili dostupni biračima s oštećenjima vida, sluha ili kognitivnih sposobnosti.

Izborna administracija treba da razmotri dodatne mjere, u bliskoj saradnji sa organizacijama koje predstavljaju osobe sa invaliditetom, kako bi osigurala da birači sa invaliditetom, uključujući i one sa oštećenjem vida, mogu glasati samostalno ili uz odgovarajuću pomoć. Potrebno je uložiti napore da se osigura da su prostorije i raspored biračkih mjesta pogodni za samostalan pristup.

B. BROJANJE I PROCES IZRADE ZBIRNIH REZULTATA

Biračka mjesta su uglavnom zatvorena na vrijeme. MIPM je dala negativnu ocjenu za brojanje na 36 od 168 posmatranih biračkih mjesta, najviše zbog proceduralnih nepravilnosti koje su posljedica nedovoljnog razumijevanja procedura od strane članova BO. Ovako značajan broj negativnih ocjena razlog je za zabrinutost i može ukazivati na to da je obuka za članove BO neadekvatna. Zabrinjavajuća su i 23 slučaja da su neovlaštene osobe, uglavnom posmatrači iz političkih subjekata, ometale rad BO.

¹¹³ Evidentiranje birača bilo je zastupljenije u ruralnim u odnosu na gradska područja (16 odnosno 10 posto), te u Republici Srpskoj u odnosu na Federaciji Bosne i Hercegovine (17 odnosno 10 posto).

¹¹⁴ Član 29 CRPD poziva države ugovornice da "garantuju osobama sa invaliditetom politička prava (...) uključujući pravo i mogućnost da osobe sa invaliditetom glasaju i budu birane, *inter alia*, time (...) što će osigurati da su procedure, objekti i materijali za glasanje prikladni, dostupni i jednostavni za korištenje".

Pečati i birački spiskovi nisu bili zapečaćeni i spakovani prije početka prebrojavanja u 70 odnosno 83 posmatrana slučaja. Svi članovi BO nisu uvijek utvrdili validnost glasačkih listića u 47 slučajeva koje je posmatrala MIPM.¹¹⁵ U 22 odnosno 23 slučaja, validnost glasačkih listića nije uvijek utvrđena na razuman ili dosljedan način. U 34 slučaja, materijali nisu bili propisno spakovani i zapečaćeni nakon prebrojavanja glasova za svaku izbornu utrku. U 61 slučaju, BO su imali poteškoće u ispunjavanju protokola rezultata.¹¹⁶ Broj uočenih nepravilnosti sličan je u oba entiteta.

MIPM je posmatrala proces izrade zbirnih rezultata u 103 OIK. Nakon što su primili protokole rezultata glasanja BO, OIK su unosile podatke u elektronski sistem za upravljanje rezultatima. MIPM je ocijenila da je proces općenito dobro organizovan, ali u 14 OIK uslovi nisu bili u potpunosti adekvatni za prijem materijala i unos podataka, prvenstveno zbog nedovoljnog prostora.

OIK su identifikovale nepodudarnosti u velikom broju protokola rezultata BO gdje se nije mogao izvršiti unos podataka. CIK je 3. i 4. oktobra odobrila zahtjeve iz 56 OIK za uvid u izborni materijal sa 437 biračkih mjesta ili pojašnjenje aritmetičkih nedosljednosti, uključujući ponovno brojanje glasova. Dana 4. oktobra, nakon isteka zakonskog roka da OIK završe unos podataka, CIK je objavila da rezultati glasanja sa 1.166 biračkih mjesta još nisu uneseni u elektronski sistem za upravljanje rezultatima te je naložila 91 OIK da završi proces do sljedećeg dana. 11 OIK nije ispoštovala ovaj produženi rok zbog većeg obima posla s dodatnim pregledom materijala. Unos podataka je završen tek 7. oktobra.

Članovi BO, posmatrači i birači mogu zabilježiti “potkrijepljene primjedbe” o nepravilnostima u vezi sa izbornim procesom u dnevniku aktivnosti BO. Na osnovu ovih primjedbi, kandidati mogu podnijeti prigovore OIK ili CIK-u. CIK-u je podneseno 143 prigovora, uključujući prigovore o navodnim neregularnostima vezanim za glasanje, brojanje, glasanje uz pomoć drugog lica, ograničenja prava posmatrača i krivotvorenje izbornih rezultata. CIK je većinu ovih prigovora proslijedila OIK. Ured glavnog tužioca zaprimio je 27 slučajeva koji se uglavnom odnose na nepravilnosti u biračkim spiskovima, ograničenja prava posmatrača, glasanje umjesto drugih lica, fizičke napade i zloupotrebu odredbi za glasanje uz pomoć drugog lica.

XV. RAZVOJ DOGAĐAJA NAKON IZBORA

U izbornoj noći i g. Dodik i gđa Trivić proglasili su pobjedu na izborima za predsjednika Republike Srpske.¹¹⁷ Nekoliko opozicionih stranaka, uključujući SDS, PDP i Za pravdu i red, dovelo je u pitanje integritet preliminarne rezultata predsjedničkih izbora u Republici Srpskoj, navodeći široko rasprostranjene nepravilnosti na dan izbora, uključujući navodne slučajeve krivotvorenja izbornih rezultata, nezakonito glasanje uz pomoć drugog lica, ograničenja prava posmatrača i namjerno poništavanje važećih glasačkih listića od strane članova BO. PDP i SDS su 6. oktobra zvanično zatražili od CIK-a ponovno brojanje svih glasova na predsjedničkim izborima u Republici Srpskoj.¹¹⁸ Opozicija u Republici Srpskoj je organizovala demonstracije u Banjoj Luci 6. i 9. oktobra zbog sumnje u izborne prevare.¹¹⁹

¹¹⁵ Uključujući 26 od 104 slučaja koje je posmatrala MIPM u Federaciji Bosne i Hercegovine i 21 od 62 slučaja u Republici Srpskoj.

¹¹⁶ Uključujući 43 od 104 slučaja koje je posmatrala MIPM u Federaciji Bosne i Hercegovine i 18 od 62 slučaja u Republici Srpskoj.

¹¹⁷ Prema preliminarne rezultatima, g. Dodik je osvojio oko 29.000 glasova više od gđe Trivić.

¹¹⁸ CIK je primila ukupno 75 zahtjeva za ponovno brojanje prije objavljivanja preliminarne rezultata i sve ih odbacila kao preuranjene, što je u skladu sa Izbornim zakonom.

¹¹⁹ Na protestnim skupovima se navodno okupilo oko 15.000 ljudi.

CIK je 10. oktobra, navodeći prigovore o nepravilnostima na dan izbora i nedovoljan rad nekoliko OIK prilikom unosa podataka, dala nalog da se izvrši “kontrolno brojanje”¹²⁰ svih glasova za nivo predsjednika i potpredsjednika Republike Srpske, sa navedenim ciljem da se tačno utvrde izborni rezultati.¹²¹ Predstavници SNSD-a su u više navrata dovodili u pitanje legitimnost odluke CIK-a o “kontrolnom brojanju”, navodeći da je politički motivisana.¹²² Neprihvatljivo je da je bilo javnih verbalnih napada na neke članove CIK-a, a nekoliko članova CIK-a izrazili su zabrinutost zbog rodno zasnovane prirode ovih napada. Tokom izbornog perioda i nakon održavanja izbora, nekoliko političkih lidera su u više navrata izjavili, ne navodeći zakonske osnove, da će izvršiti smjenu članova CIK-a nakon formiranja vlasti na državnom nivou.¹²³

Vlasti treba da osiguraju da članovi izborne administracije ne budu opozvani iz proizvoljnih razloga i da su u mogućnosti da obavljaju svoje dužnosti bez straha od odmazde ili zastrašivanja, uključujući i one zasnovane na rodu, te bi trebale odmah istražiti i odgovoriti na takve slučajeve.

“Kontrolno brojanje” je obavio GCB u Sarajevu od 13. do 26. oktobra, u prisustvu posmatrača i predstavnika medija.¹²⁴ I pored povećanog obima posla, GCB je proces proveo na profesionalan i transparentan način. Tokom “kontrolnog brojanja”, CIK je utvrdila mnoge tehničke greške koje ukazuju na loše razumijevanje članova BO o procedurama glasanja i brojanja, kao i neke naznake potencijalnih malverzacija.¹²⁵

Kao rezultat “kontrolnog brojanja”, g. Dodik je izgubio oko 2.400 glasova, a gđa Trivić je dobila oko 500. Još 3 kandidata izgubila su po više od 200 glasova u odnosu na preliminarne rezultate, ali CIK nije objavila pregled uočenih odstupanja. Prema analizi ODIHR IPM-a na osnovu preliminarne rezultata koje je CIK objavila prije i nakon kontrolnog brojanja, razlike u broju glasova koje iznose više od 1 posto svih glasačkih listića za odgovarajuću predsjedničke izbore zabilježene su u 11 općina.¹²⁶

CIK je objavila preliminarne rezultate izbora 22. oktobra, izuzev rezultata predsjedničkih izbora u Republici Srpskoj.¹²⁷ SNSD je 25. oktobra organizovala veliki skup u Banjoj Luci protiv odgođenog objavljivanja izbornih rezultata.¹²⁸ CIK je objavila preliminarne rezultate predsjedničke utrke u Republici Srpskoj 27. oktobra, čime je potvrđena pobjeda g. Dodika.

¹²⁰ “Kontrolno brojanje” se razlikuje od ponovnog brojanja. Po zakonu, ponovno brojanje glasova na određenom biračkom mjestu ili izbornoj jedinici mogu zahtijevati kandidati, grupe od najmanje 50 birača, OIK i posmatrači samo nakon objavljivanja preliminarne rezultata. Tokom kontrolnog brojanja, ni GCB ni VIK ne vrše unakrsnu provjeru rezultata, već se ispunjavaju novi protokoli rezultata.

¹²¹ Nadalje, CIK je naredila kontrolno brojanje glasova za druge izborne utrke na 208 biračkih mjesta, na primjer, kada se broj glasačkih listića u glasačkoj kutiji razlikuje od zbira svih nevažećih i važećih glasačkih listića.

¹²² SNSD je 11. i 19. oktobra podnijela krivične prijave protiv više članova CIK-a, navodeći da je kontrolnim brojanjem uskraćeno pravo stranke na pravičan pravni postupak i da su članovi CIK-a zloupotrijebili svoj položaj.

¹²³ Stav 77 Kodeksa dobre prakse Venecijanske komisije iz 2002. godine propisuje da “tijela koja imenuju članove u izborne komisije ne bi trebala imati diskreciono pravo njihovog opoziva jer to dovodi u sumnju njihovu nezavisnost. Diskrecioni opoziv je neprihvatljiv, ali opoziv po disciplinskom osnovu je dozvoljen, pod uslovom da su osnovi za to jasno i restriktivno zakonski propisani.”

¹²⁴ ODIHR IPM je provela ograničeno posmatranje kontrolnog brojanja.

¹²⁵ CIK je 24. i 25. oktobra podnijela Tužilaštvu Bosne i Hercegovine izvještaje o 73 krivotvorena (neautentična) glasačka listića pronađena na 2 biračka mjesta u Bratuncu, 1 biračkom mjestu u Šekovićima (Republika Srpska) i 2 biračka mjesta u Brčko Distriktu.

¹²⁶ Na značajnom broju biračkih mjesta u Doboju, Laktašima, Prijedoru i Zvorniku, te na nekoliko biračkih mjesta u Brčkom, Gradišci, Istočnoj Ilidži, Kotor Varošu, Nevesinju, Srebrenici i Vukosavlju uočena su odstupanja u broju glasova za više od 1 posto svih glasačkih listića za odgovarajuću predsjedničku utrku.

¹²⁷ Sudu Bosne i Hercegovine podneseno je 13 žalbi protiv odluka CIK-a kojima su utvrđeni preliminarni rezultati, a sve su odbijene kao neosnovane.

¹²⁸ Prema medijskim procjenama, na demonstracija je bilo oko 30.000 učesnika.

U periodu od 25. do 28. oktobra, CIK je razmotrila 126 zahtjeva za ponovno brojanje glasova na biračkim mjestima ili na općinskim nivoima, ili, u nekim slučajevima, glasačkih listića popunjenih za određene stranke. CIK je prihvatila 29 zahtjeva, a 60 odbila zbog nepostojanja pravnog statusa podnosioca; ostali su odbačeni kao neosnovani. Nadalje, u 11 slučajeva koji su odbijeni kao nedopušteni, CIK je po službenoj dužnosti naložila ponovno brojanje tih glasova. Sud Bosne i Hercegovine je u žalbenom postupku razmotrio sedam odluka CIK-a po zahtjevima za ponovno brojanje i sve odbacio kao neosnovane.¹²⁹

Željko Komšić, hrvatski član Predsjedništva BiH, zatražio je 11. oktobra ocjenu ustavnosti zakonskih izmjena od 2. oktobra, tvrdeći, između ostalog, da su nametnute izmjene u suprotnosti s ranijim odlukama US BiH i dovode u pitanje pravnu sigurnost i jednakost prava glasa.¹³⁰ G. Komšić je također zatražio privremenu suspenziju dodjele mandata DN FBiH. US BiH nije odlučivao o žalbama prije donošenja odluke CIK-a o utvrđivanju rezultata indirektnih izbora za PD FBiH. US BiH je 1. i 2. decembra odbio prijedlog za izricanje privremene mjere o suspenziji i odgodio donošenje odluke u meritumu. US BiH je 20. januara 2023. godine, nakon dvodnevne sjednice, dodatno odgodio donošenje odluke o ustavnosti izmjena Ustava FBiH i Izbornog zakona.

Nakon ponovnog brojanja glasova, CIK je objavila konačne izborne rezultate za sve izborne utrke 2. novembra, dan nakon zakonskog roka. CIK je 4. novembra usvojila odluku o dodjeli mandata u DN FBiH (indirektni izbori), na osnovu odredbi Izbornog zakona koje je visoki predstavnik izmijenio na dan izbora.

XVI. PREPORUKE

Ove preporuke, na način na koji su sadržane kroz cijeli tekst, ponuđene su sa ciljem daljeg unapređenja provođenja izbora u Bosni i Hercegovini i podrške nastojanjima da se oni u potpunosti usklade sa obavezama i opredjeljenjima OSCE-a, kao i sa drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora. Ove preporuke trebaju biti shvaćene u kombinaciji sa ranijim preporukama ODIHR-a koje još uvijek nisu provedene. ODIHR je spreman pomoći vlastima u Bosni i Hercegovini da dalje unaprijede izborni proces i da provedu preporuke sadržane u ovom i prethodnim izvještajima.¹³¹

A. PRIORITETNE PREPORUKE

1. Treba poduzeti sveobuhvatnu reviziju zakonskog okvira kako bi se uzele u obzir sve neispunjene ODIHR preporuke, uklonile praznine i nedosljednosti, te u zakonodavstvo uključile presude Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine koje se odnose na ograničenja za kandidovanje na izborima po osnovu etničke pripadnosti i

¹²⁹ Odbačeni zahtjevi uključuju zahtjeve PDP-a i SDS-a da se ponište rezultati predsjedničkih izbora u Republici Srpskoj i ponove izbori; ovi zahtjevi su odbijeni kao neosnovani.

¹³⁰ Dana 24. oktobra, oko 5.000 ljudi učestvovalo je na protestima u Sarajevu, pozivajući visokog predstavnika da poništi posljednje izmjene zakona. Šefik Džaferović, odlazeći bošnjački član Predsjedništva BiH, podnio je 26. oktobra još jednu apelaciju US BiH, tvrdeći da zakonske izmjene od 2. oktobra dovode u pitanje princip pravne sigurnosti.

¹³¹ U članu 25 [Istambuskog dokumenta OSCE-a](#) iz 1999. godine, države članice OSCE-a su se obavezale da "promptno postupe prema ocjeni izbora i preporukama koje daje ODIHR". Postupanje u skladu sa prethodnim preporukama ODIHR IPM je ocijenila kako slijedi: preporuke 6, 11, 12, 13, 16, 27, 28, 29 i 30 iz [završnog izvještaja o Općim izborima 2014](#) (završni izvještaj za 2014. godinu) su potpuno implementirane. Preporuke 3, 15 i 25 iz završnog izvještaja za 2014. godinu, kao i preporuke 5 i 22 iz [završnog izvještaja za 2018. godinu](#) su uglavnom implementirane. Preporuke 4, 7, 8, 9, 17, 21 i 24 iz završnog izvještaja za 2014. godinu, kao i preporuke 2, 3, 4, 6, 7, 9, 14, 16, 17, 20 i 21 iz završnog izvještaja za 2018. godinu su djelomično implementirane. Vidjeti i [Bazu podataka izbornih preporuka](#).

prebivališta. U skladu sa dobrom međunarodnom praksom, sveobuhvatni proces revizije treba da bude otvoren, inkluzivan, konsultativan i da se odvija mnogo prije narednih izbora.

2. Vlasti bi trebale osigurati adekvatnu i učinkovitu raspodjelu sredstava kako bi se osigurala funkcionalnost Centralne izborne komisije kao institucije, uključujući i tokom neizbornih godina, te pokriti sve troškove u vezi s organizacijom izbora. Centralnoj izbornoj komisiji treba osigurati sve potrebne resurse za zapošljavanje dovoljnog broja kvalifikovanog osoblja, uključujući u odjele za reviziju, pravne poslove i IT, te za razvoj IT infrastrukture.
3. Kako bi se osiguralo pravovremeno formiranje, nepristrasnost i profesionalizam biračkih odbora, te povećalo povjerenje zainteresovanih strana, vlasti bi trebale da izvrše reviziju metode imenovanja ovih komisija. Ovo bi se moglo postići na način da se ograniči pravo na kandidovanje članova BO samo na stranke koje imaju predstavnike u državnom i entitetskim parlamentima, ili da se članovi biraju sa liste obučenog osoblja koju održava Centralna izborna komisija.
4. Vlasti treba da osiguraju da članovi izborne administracije ne budu opozvani iz proizvoljnih razloga i da su u mogućnosti da obavljaju svoje dužnosti bez straha od odmazde ili zastrašivanja, uključujući i one zasnovane na rodu, te bi trebale odmah istražiti i odgovoriti na takve slučajeve.
5. Kako bi se spriječilo vršenje pritiska na birače od strane javnih službenika i kandidata, nadležne vlasti treba da poduzmu brze i efikasne korake da istraže takve navode i bilo kakvu zloupotrebu administrativnih resursa, te da budu proaktivni u odvrćanju od takvih praksi.
6. Kako bi se podstaklo aktivno učešće žena u javnom i političkom životu, vlasti na svim nivoima treba da učine sveobuhvatne pravne, institucionalne i obrazovne napore kako bi se suprotstavili postojećim rodnim stereotipima o ulozi žena i muškaraca u politici. Treba izvršiti detaljnu procjenu uticaja zahtjeva rodni kvota na izbor žena na funkcije na svim nivoima.
7. Vlasti treba da pojačaju efikasnu zaštitu novinara od prijetnji i zastrašivanja. Treba razmotriti jačanje kapaciteta organa za provođenje zakona kako bi se osigurala brza istraga slučajeva vršenja pritiska na novinare i medijske kuće, uključujući i kada se takav pritisak vrši putem interneta.
8. Vlasti bi trebale poduzeti efektivne mjere da zaštite prava birača na slobodan i tajan izbor. Važnost tajnosti glasanja, zaštite identiteta birača, i osiguravanja da birači mogu glasati u slobodnoj atmosferi treba naglasiti tokom obuke izbornih komisija i u materijalima za obuku birača. Raspored na biračkim mjestima treba preispitati, a pitanje pretjerane gužve treba riješiti kako bi se osigurala tajnost glasanja i zaštita od neprikladnog uticaja na birače.

B. OSTALE PREPORUKE

Izborni sistem

9. Kako bi se osigurala jednakost glasova, granice višečlanih izbornih jedinica i odgovarajući broj mandata treba povremeno revidirati i to u periodu koji ostavlja dovoljno vremena za provedbu rješenja mnogo prije narednih izbora. Ove revizije se trebaju vršiti u skladu sa državnim zakonima i međunarodnim obavezama i dobrim praksama.

Izborna administracija

10. Centralna izborna komisija treba da nastavi sa unapređenjem obuke za izborne komisije na nižim nivoima, sa posebnim naglaskom na procedure glasanja i brojanja i ispunjenje protokola izbornih rezultata.
11. Vlasti, uključujući i izbornu administraciju, treba da razviju sveobuhvatan dugoročni program edukacije i informisanja birača za različite ciljne grupe u bliskoj konsultaciji sa organizacijama koje predstavljaju ove grupe. Edukacija birača i informativni materijali bi trebali biti proizvedeni u skladu sa standardima pristupačnosti.
12. Izborna administracija treba da razmotri dodatne mjere, u bliskoj saradnji sa organizacijama koje predstavljaju osobe sa invaliditetom, kako bi osigurala da birači sa invaliditetom, uključujući i one sa oštećenjem vida, mogu glasati samostalno ili uz odgovarajuću pomoć. Potrebno je uložiti napore da se osigura da su prostorije i raspored biračkih mjesta pogodni za samostalan pristup.

Registracija birača

13. Kako bi se osiguralo jednako pravo glasa u skladu s međunarodnim standardima, ograničenja prava glasa na osnovu intelektualnog ili psihosocijalnog invaliditeta treba ukinuti.

Registracija kandidata

14. Da bi se unaprijedilo poštovanje prava na slobodu udruživanja i izražavanja, pravni okvir treba izmijeniti kako bi se biračima omogućilo da potpišu podršku za više od jednog kandidata na svakim izborima.

Kampanja

15. Političke stranke treba da poduzmu efikasne mjere za identifikaciju i prevazilaženje rodno zasnovanih prepreka za žene kandidate, uključujući preispitivanje trenutnih unutarstranačkih praksi koje ograničavaju efikasniju zastupljenost žena unutar stranačkih struktura i na pozicijama kandidata.

Finansiranje kampanje

16. Kapacitet Centralne izborne komisije treba ojačati kako bi učinkovito nadzirala i istraživala operacije finansiranja kampanje. Centralna izborna komisija treba da ima zakonsku obavezu da blagovremeno izvrši reviziju svih finansijskih izvještaja političkih stranaka i kandidata i na vrijeme objavi rezultate takvih revizija.
17. Kako bi se povećala transparentnost finansiranja kampanje i odgovornost za finansijske prekršaje, regulatorni okvir bi trebao propisati proporcionalne sankcije i sankcije sa efektom odvratanja za kršenja propisa.

Mediji

18. Kako bi se povećao obim informacija dostupnih biračima i promovisalo uravnoteženo i nepristrasno izvještavanje u informativnim emisijama i emisijama o aktuelnim dešavanjima, javnim RTV servisima treba omogućiti stabilan sistem finansiranja.

19. Zakonodavstvo treba izmijeniti kako bi se dala jasna definicija klevete, izvršila revizija sankcija za klevetu kako bi se osigurao proporcionalan i razuman pravni lijek, i osigurale mjere zaštite od zloupotrebe zakona o kleveti.
20. Vlasti treba da budu proaktivne u objavljivanju informacija od javnog značaja, uključujući one koje se odnose na izbore, u javnom domenu. Pristup takvim informacijama treba biti jednostavan, brz, učinkovit i praktičan, te omogućiti širok spektar upita. Zahtjeve za informacijama treba brzo razmotriti; svako odbijanje treba da ima jasno obrazloženje.

Prigovori i žalbe

21. Kako bi se omogućilo dovoljno vremena za podnošenje i rješavanje prigovora, rokovi bi se mogli uskladiti sa dobrom međunarodnom praksom. Centralna izborna komisija treba da blagovremeno razmotri sve prigovore i žalbe i da za to bude na odgovarajući način pripremljena i ima resurse.
22. Da bi se povećala transparentnost i odgovornost, Centralna izborna komisija i sudovi treba da blagovremeno objavljuju informacije o prigovorima i odlukama vezanim za izbore.

ANEKS I: KONAČNI REZULTATI IZBORA¹³²

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine

	Federacija Bosne i Hercegovine	Republika Srpska
Birači s pravom glasa	2.109.344	1.259.322
Birači koji su glasali	1.056.149 (50,07%)	677.057 (53,8%)
Prazni glasački listići	43.655 (4,13%)	24.716 (3,65%)
Nevažeći glasački listići	29.081 (2,75%)	17.821 (2,63%)

Bošnjački član Predsjedništva

Kandidat	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
Denis Bećirović	Ujedinjeni za slobodnu Bosnu i Hercegovinu	330.238	57,37
Bakir Izetbegović	Stranka demokratske akcije	214.412	37,25
Mirsad Hadžikadić	Platforma za progres	30.968	5,38

Hrvatski član Predsjedništva

Kandidat	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
Željko Komšić	Demokratska fronta	227.540	55,8
Borjana Krišto	Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine	180.255	44,2

Srpski član Predsjedništva

Kandidat	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
Željka Cvijanović	Savez nezavisnih socijaldemokrata - Milorad Dodik	327.720	51,65
Mirko Šarović	Srpska demokratska stranka	224.912	35,45
Vojin Mijatović	Ujedinjeni za slobodnu Bosnu i Hercegovinu	38.655	6,09
Nenad Nešić	Demokratski narodni savez	34.955	5,51
Borislav Bijelić	Stranka Život	8.278	1,30

¹³² Podaci prema konačnim rezultatima koje je objavila [CIK](#).

Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

	Federacija Bosne i Hercegovine	Republika Srpska
Birači koji su glasali	1.056.149 (50,07%)	677.057 (53,8%)
Prazni glasački listići	52.627 (4,98%)	35.329 (5,22%)
Nevažeći glasački listići	36.535 (3,46%)	20.790 (3,07%)

Politička stranka/koalicija	Broj glasova	Postotak	Direktni mandati	Kompenzacijski mandati	Ukupan broj mandata
Iz Federacije Bosne i Hercegovine					
Stranka demokratske akcije	243.415	25,17	7	1	8
HDZ BIH, HSS, HSP BIH, HKDU, HSPAS, HDU, HSPHB, HRAST	137.340	14,20	3	1	4
Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine	129.500	13,39	5	0	5
Željko Komšić – Za građansku državu	101.715	10,52	2	1	3
Narod i pravda	79.555	8,23	1	2	3
Naša stranka	49.481	5,12	1	1	2
NES – Za nove generacije	47.157	4,88	1	1	2
Ostala 21 stranaka/koalicija sa manje od 3 posto glasova po stranci	172.591		0	0	0
Iz Republike Srpske					
Savez nezavisnih socijaldemokrata - Milorad Dodik	255.515	41,15	6	0	6
Srpska demokratska stranka	112.250	18,08	2	0	2
Partija demokratskog progresa	73.023	11,76	1	1	2
Za pravdu i red – Lista Nebojše Vukanovića	32.982	5,31	0	1	1
Demokratski savez DEMOS	30.591	4,93	0	1	1
Stranka demokratske akcije	30.132	4,85	0	1	1
Ujedinjena Srpska	24.313	3,92	0	1	1
Socijalistička partija Petar Đokić-SNP	23.018	3,71	0	0	0

Demokratski narodni savez	21.644	3.49	0	0	0
Ostalih 13 stranaka sa manje od 3 posto glasova po stranci	17.508				

Predstavnički dom Federacije Bosne i Hercegovine

Birači koji su glasali	1.055.976 (50,06%)
Prazni glasački listići	44.428 (4,21%)
Nevažeći glasački listići	35.593 (3,37%)

Politička stranka/koalicija	Broj glasova	Postotak	Direktni mandati	Kompenzacijski mandati	Ukupan broj mandata
Stranka demokratske akcije (SDA)	238.116	24,40	21	5	26
Socijaldemokratska partija BiH (SDP BiH)	131.328	13,46	11	4	15
HDZ BIH, HSSSR, HSS, HSP BIH, HKDU, HSPAS, HDU, HSPHB, HRAST, HNL	130.566	13,38	12	3	15
Željko Komšić – Za građansku državu - DF/GS	107.736	11,04	10	2	12
POVJERENJE! (Narod i pravda (NiP) – Stranka penzionera/umirovljenika BiH (SPU BiH))	67.191	6,88	3	4	7
Naša Stranka	50.820	5,21	2	4	6
NES-Za evropsku BiH	42.324	4,34	4	1	5
Stranka za BiH (SBiH)	36.465	3,74	2	2	4
Ostalih 18 stranaka/koalicija sa manje od 3 posto glasova po stranci	171.409				

Predsjednik Republike Srpske

Birači koji su glasali	676.762 (53,74%)
Prazni glasački listići	21.524 (3,18%)
Nevažeći glasački listići	17.415 (2,57%)

Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
Milorad Dodik	Savez nezavisnih socijaldemokrata - Milorad Dodik	300.180	47,06
Jelena Trivić	Partija demokratskog progresa	273.245	42,84
Ostala 31 kandidata sa manje od 3 posto glasova po stranci		64.398	

Narodna skupština Republike Srpske

Birači koji su glasali	676.982 (53,76%)
Prazni glasački listići	15.133
Nevažeći glasački listići	22.241

Politička stranka/koalicija	Broj glasova	Postotak	Direktni mandati	Kompenzacijski mandati	Ukupan broj mandata
Savez nezavisnih socijaldemokrata – Milorad Dodik	221.549	34,64	29	27	2
Srpska demokratska stranka	95.640	14,95	13	13	0
Party demokratskog progresa	65.861	10,30	8	6	2
Socijalistička partija Petar Đokić – Narodni demokratski pokret (NDP) – Savez za novu politiku (SNP)	37.881	5,92	5	5	0
Pokret za državu	36.652	5,73	5	3	2

Demokratski savez DEMOS	34.869	5,46	5	3	2
Ujedinjena Srpska	32.696	5,11	4	3	1
Za zakon i red – Lista Nebojše Vukanovića	31.551	4,93	4	2	2
Demokratski narodni savez	28.503	4,46	4	0	4
Narodna partija Srpske Darko Banjac – Pokret uspješna Srpska – Prva srpska demokratska stranka	20.898	3,27	3	1	2
Socijalistička partija Srpske Goran Selak	19.893	3,11	3	0	3
Ostala 21 stranka/koalicija sa manje od 3 posto glasova po stranci	13.588				

ANEKS II: SPISAK POSMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNOJ POSMATRAČKOJ MISIJI

Parlamentarna skupština OSCE-a

Pascal Allizard	Francuska	Specijalni koordinator
Irene Charalambides	Kipar	Šef delegacije
Ferran Costa	Andora	Član parlamenta
Roger Padreny	Andora	Član parlamenta
Axel Kassegger	Austrija	Član parlamenta
Nico Marchetti	Austrija	Član parlamenta
David Stogmuller	Austrija	Član parlamenta
Selma Yildirim	Austrija	Član parlamenta
Guillaume Defosse	Belgija	Član parlamenta
Denis Ducarme	Belgija	Član parlamenta
Soetkin Hoessen	Belgija	Član parlamenta
Davor Bernardić	Hrvatska	Član parlamenta
Hrvoje Simić	Hrvatska	Član parlamenta
Kyriakos Hadjiyianni	Cipar	Član parlamenta
Jan Bauer	Češka Republika	Član parlamenta
Jana Pastuchova	Češka Republika	Član parlamenta
Lucie Potuckova	Češka Republika	Član parlamenta
Jan Richter	Češka Republika	Član parlamenta
Jan Zaloudik	Češka Republika	Član parlamenta
Heljo Pikhof	Estonija	Član parlamenta
Sven Sester	Estonija	Član parlamenta
Tom Erik Packalen	Finska	Član parlamenta
Thibaut Francois	Francuska	Član parlamenta
Nikoloz Samkharadze	Gruzija	Član parlamenta
Malte Kaufmann	Njemačka	Član parlamenta
Boris Mijatović	Njemačka	Član parlamenta
Christian Petry	Njemačka	Član parlamenta
Georgios Arvanitidis	Grčka	Član parlamenta
Anastasia Gkara	Grčka	Član parlamenta
Theodoros Karaoglou	Grčka	Član parlamenta
Dimitrios Markopoulos	Grčka	Član parlamenta
Georgios Varenmos	Grčka	Član parlamenta
Attila Tilki	Mađarska	Član parlamenta
Luigi Augussoni	Italija	Član parlamenta
Mauro Del Barba	Italija	Član parlamenta
Gianluca Ferrara	Italija	Član parlamenta
Paolo Grimoldi	Italija	Član parlamenta
Niccolo Invidia	Italija	Član parlamenta
Francesco Mollame	Italija	Član parlamenta
Emanuele Scagliusi	Italija	Član parlamenta
Vito Vattuone	Italija	Član parlamenta
Amangaliy Berdalin	Kazahstan	Član parlamenta
Alexander Muscat	Malta	Član parlamenta
Farah Karimi	Nizozemska	Član parlamenta
Igor Janushev	Sjeverna Makedonija	Član parlamenta
Halil Snopche	Sjeverna Makedonija	Član parlamenta
Dime Velkovski	Sjeverna Makedonija	Član parlamenta
Mahmoud Farahmand	Norveška	Član parlamenta
Aleksander Stokkebo	Norveška	Član parlamenta
Rafal Adamczyk	Poljska	Član parlamenta
Barbara Bartus	Poljska	Član parlamenta
Radosław Fogiel	Poljska	Član parlamenta
Kazimierz Kleina	Poljska	Član parlamenta

Joanna Lichocka	Poljska	Član parlamenta
Agnieszka Pomaska	Poljska	Član parlamenta
Dariusz Rosati	Poljska	Član parlamenta
Jacek Wlosowicz	Poljska	Član parlamenta
Luis Graca	Portugal	Član parlamenta
Paulo Mota Pinto	Portugal	Član parlamenta
Catalin-Daniel Fenechiu	Rumunija	Član parlamenta
Gabor Hajdu	Rumunija	Član parlamenta
Radu-Mihai Mihail	Rumunija	Član parlamenta
Ciprian-Titi Stoica	Rumunija	Član parlamenta
Christine Thellmann	Rumunija	Član parlamenta
Michele Muratori	San Marino	Član parlamenta
Milimir Vujadinovic	Srbija	Član parlamenta
Peter Osusky	Slovačka	Član parlamenta
Tomas Sudik	Slovačka	Član parlamenta
Milos Svrcek	Slovačka	Član parlamenta
Janez Zakelj	Slovenija	Član parlamenta
Francisco Javier Aragon	Španija	Član parlamenta
Maria del Carmen Martinez	Španija	Član parlamenta
Johan Buser	Švedska	Član parlamenta
Asa Coenraads	Švedska	Član parlamenta
Roza Guclu Hedin	Švedska	Član parlamenta
Lars Jilmstad	Švedska	Član parlamenta
Edward Riedl	Švedska	Član parlamenta
Bjorn Soder	Švedska	Član parlamenta
Lars Thomsson	Švedska	Član parlamenta
Kamil Aydin	Turska	Član parlamenta
Mehmet Sait Kirazoglu	Turska	Član parlamenta
Rupa Huq	Ujedinjeno Kraljevstvo	Član parlamenta
Royston Smith	Ujedinjeno Kraljevstvo	Član parlamenta
Jeanne Shaheen	Sjedinjene Američke Države	Član parlamenta
Olgica Tolic	Hrvatska	Osoblje delegacije
Silvia Andrisova	Češka Republika	Osoblje delegacije
Radek Merkl	Češka Republika	Osoblje delegacije
Jean-Luc Blouet	Francuska	Osoblje delegacije
Georgios Champouris	Grčka	Osoblje delegacije
Pia Califano	Italija	Osoblje delegacije
Massimiliano Ferrari	Italija	Osoblje delegacije
Stefano Tabacchi	Italija	Osoblje delegacije
Lidija Karakamcheva	Sjeverna Makedonija	Osoblje delegacije
Marcin Mykietynski	Poljska	Osoblje delegacije
Ana Margarida Isidoro	Portugal	Osoblje delegacije
Andrei Dragomir	Rumunija	Osoblje delegacije
Tamara Gruden Pecan	Slovenija	Osoblje delegacije
Simona de Ciutiis	Švedska	Osoblje delegacije
Hatice Er As	Turska	Osoblje delegacije
Jean-Francois Hernandez	Sjedinjene Američke Države	Osoblje delegacije
Amy English	Sjedinjene Američke Države	Osoblje delegacije
Alex Tiersky	Sjedinjene Američke Države	Osoblje delegacije
Andreas Baker	Danska	Međunarodni sekretarijat
Stephanie Koltchanov	Francuska	Međunarodni sekretarijat
Anna di Domenico	Italija	Međunarodni sekretarijat
Roberto Montella	Italija	Međunarodni sekretarijat
David Ilioski	Sjeverna Makedonija	Međunarodni sekretarijat
Sherif Abdili	Srbija	Međunarodni sekretarijat
Dimitrije Todorovic	Srbija	Međunarodni sekretarijat

Parlamentarna skupština Vijeća Evrope

Stefan Schennach	Austrija	Šef delegacije
Davor Ivo Stier	Hrvatska	Član parlamenta
Anne-Mari Virolainen	Finska	Član parlamenta
Claude Kern	Francuska	Član parlamenta
Didier Marie	Francuska	Član parlamenta
Zsolt Németh	Mađarska	Član parlamenta
Marina Berlinghieri	Italija	Član parlamenta
Alberto Ribolla	Italija	Član parlamenta
Arminas Lydeka	Litvanija	Član parlamenta
Margreet De Boer	Nizozemska	Član parlamenta
Aleksander Pociej	Poljska	Član parlamenta
Edite Estrela	Portugal	Član parlamenta
Corneliu-Mugurel Cozmanciuc	Rumunija	Član parlamenta
Antón Gómez-Reino	Španija	Član parlamenta
Boriana Åberg	Švedska	Član parlamenta
Ahmet Yildiz	Turska	Član parlamenta
Yuliia Ovchynnykova	Ukrajina	Član parlamenta
John Howell	Ujedinjeno Kraljevstvo	Član parlamenta
Lord Richard Keen	Ujedinjeno Kraljevstvo	Član parlamenta
Lord Simon Russell	Ujedinjeno Kraljevstvo	Član parlamenta
Michael Janssen	Njemačka	Venecijanska komisija
Bogdan Torcătoriu	Rumunija	Sekretarijat
Anne Godfrey	Ujedinjeno Kraljevstvo	Sekretarijat

Evropski parlament

Andreas Schieder	Austrija	Šef delegacija
Patricia Chagnon	Francuska	Član Evropskog parlamenta
Dietmar Köster	Njemačka	Član Evropskog parlamenta
Fabio Massimo Castaldo	Italija	Član Evropskog parlamenta
Tineke Strik	Nizozemska	Član Evropskog parlamenta
Klemen Grošelj	Slovenija	Član Evropskog parlamenta
Cristina Castagnoli	Italija	Sekretarijat
Raffaele Luise	Italija	Sekretarijat
Wojciech Sperzynski	Poljska	Sekretarijat
Jorgen Siil	Španija	Klub zastupnika
Simon Schelde Christensen	Danska	Klub zastupnika
Gesa Storz	Njemačka	Klub zastupnika

Parlamentarna skupština NATO-a

Mimi Kodheli	Albanija	Šef delegacije
Pavel Zacek	Česka Republika	Član parlamenta
Ágnes Vadai	Mađarska	Član parlamenta
Andrea Giorgio Orsini	Italija	Član parlamenta
Adriano Paroli	Italija	Član parlamenta
Roberta Pinotti	Italija	Član parlamenta
Sven Clement	Luksemburg	Član parlamenta
Joanna Kluzik-Rostkowska	Poljska	Član parlamenta
Anna Maria Siarkowska	Poljska	Član parlamenta
Hugo Patricio Oliveira	Portugal	Član parlamenta
Ina Jano	Albanija	Osoblje delegacije
Kristyna Harakova	Česka Republika	Osoblje delegacije
Henrik Bliddal	Njemačka	Međunarodni sekretarijat
Svitlana Svyetova	Belgija	Međunarodni sekretarijat

ODIHR IPM kratkoročno angažovani posmatrači

Hermann Hagspiel	Austrija
Georg Huber-Grabenwarter	Austrija
Anja Fiedler	Austrija
Dominik Rastinger	Austrija
Emanuel Waldmüller	Austrija
Heike Welz	Austrija
Bernhard Zimburg	Austrija
Marie Brancalone	Belgija
Frederic De Coninck	Belgija
Léopoldine Deliens	Belgija
Laura Strens	Belgija
Benjamin Sturtewagen	Belgija
Axel Vandeputte	Belgija
Vikas Adhopia	Kanada
Omid Aeineh Chi	Kanada
Harpreet Ahuja	Kanada
Kashtin Apsassin	Kanada
Monika Berenyi	Kanada
Alicia Cooke	Kanada
Lowella Kagaoan	Kanada
Sukhrob Kurbanov	Kanada
Carolina La	Kanada
Justin Lys	Kanada
Parveen Nijjar	Kanada
Ahmad Jawid Noor	Kanada
Horatio Sam-Aggrey	Kanada
Jadranka Bosnjak	Hrvatska
Marta Grubisic	Hrvatska
Marek Fiebich	Češka Republika
Zdenka Kerlicka	Češka Republika
Miroslav Kvasnak	Češka Republika
Eva Lukasova	Češka Republika
Lenka Niznanska	Češka Republika
Bich Ngoc Pham	Češka Republika
Michaela Ptackova	Češka Republika
Petr Smejkal	Češka Republika
Aneta Subrtova	Češka Republika
Pavel Svitil	Češka Republika
Andreas Alsøe	Danska
Dorte Broen	Danska
Mette Grumløse Hjelmsø	Danska
Jan Jarlbaek	Danska
Rune Lamberth	Danska
Peter Ravn	Danska
Bjarno Soerensen	Danska
Sofia Svensson	Danska
Bo Weber	Danska
Piret Nõmmela	Estonija
Johannes Jauhiainen	Finska
Sampsa Lauerma	Finska
Saara Malmelin	Finska
Tarja Raappana	Finska
Victor Audubert	Francuska
Christian Barthlen	Francuska
Marek Bazin	Francuska
Alexandre Benz	Francuska
Elise Bernard	Francuska
Xavier Blais	Francuska
Emmanuelle Cerf	Francuska
Marie De Leffe	Francuska
Clément Desrumaux	Francuska

Nadia Jurzac	Francuska
Lucie Laplace	Francuska
Véronique Lasserre-Fy	Francuska
Amandine Marques	Francuska
Marine Mathé	Francuska
Benoît Paré	Francuska
Sabrina Rouigui	Francuska
Christel Thibault	Francuska
Matthias Vazquez	Francuska
Valeri Adams	Njemačka
Claus Auer	Njemačka
Heike Baddenhausen	Njemačka
Edgar Brueser	Njemačka
Michael Cemerin	Njemačka
Ingeborg Chyla	Njemačka
Regina Cordes Larson	Njemačka
Ortrud Duran Seoane	Njemačka
Robert Everhartz	Njemačka
Charlotte Von Friedeburg	Njemačka
Sebastian Graefe	Njemačka
Janine Hansen	Njemačka
Christian Hattendorff	Njemačka
Lisa Bodil Heemann	Njemačka
Dagma Hofmann	Njemačka
Alexandra Huck	Njemačka
Christiane Jaenicke	Njemačka
Philipp Jahn	Njemačka
Michael Jelonek	Njemačka
Jürgen Klimke	Njemačka
Leif Knittel	Njemačka
Stefan Koeppe	Njemačka
Agnes Kolodziej	Njemačka
Christian Konrad	Njemačka
Michael Kuehl	Njemačka
Stefan Lesjak	Njemačka
Dietrich Lingenthal	Njemačka
Heiko Meinhardt	Njemačka
Ute Hannelore Neumann	Njemačka
Susanne Neymeyer	Njemačka
Reinhold Osterhus	Njemačka
Petra Ruth	Njemačka
Johannes Schlichte	Njemačka
Hans-Heinrich Schneider	Njemačka
Ulrich Seel	Njemačka
Christian Seiler	Njemačka
Johannes Socher	Njemačka
Bona-Sande Spaeker	Njemačka
Frens Stoeckel	Njemačka
Stephani Streloke	Njemačka
Alexandra Thein	Njemačka
Anja Van Eickels	Njemačka
Bianca Wieland	Njemačka
Anna Zapotocka-Zapalska	Njemačka
Péter Gáspár	Mađarska
Thordur Gunnarsson	Island
Jóhann Thorvardarson	Island
Caroline Brennan	Irska
Gerard Buckley	Irska
Audrey Ryan	Irska
Eugeni Benigni	Italija
Matteo Bezzi	Italija
Deborah Bruschi	Italija
Elisabetta Burba	Italija

Maria Chiara Castriota Scanderbeg	Italija
Giammarco Guzzetti	Italija
Erika Mazzucato	Italija
Massimo Moratti	Italija
Fabrizi Matteocci	Italija
Kristīne Fainveica	Latvija
Ruslanas Irzikevicius	Litvanija
Eglė Merkytė	Litvanija
Viktorija Noreikaite	Litvanija
Erikas Slavenas	Litvanija
Maria Bergervoet	Nizozemska
Henk Graafland	Nizozemska
Maria Johanna Josefa Lucas	Nizozemska
Johannes Stienen	Nizozemska
Esther Van Den Heuvel	Nizozemska
Marc Vogelaar	Nizozemska
Haque Nawaz Akhtar Chaudhry	Norveška
Orrvar Dalby	Norveška
Mari Hagen	Norveška
Anne Siri Wathne	Norveška
Rui Guilherme De Castro Morais Araújo	Portugal
Guilherme Mourato Nuncio	Portugal
Inginur Rustem	Rumunija
Bianca Sporiş	Rumunija
Imrich Babic	Slovačka
Jakub Horvath	Slovačka
Silvia Hudáčková	Slovačka
Miroslav Mojzita	Slovačka
Igor Pacolak	Slovačka
Juraj Petruska	Slovačka
Nina Miroslavljević	Slovenija
Filip Tunjić	Slovenija
Borja De La Madrid Masi	Španija
María Dolores Algora Weber	Španija
Marina Gómez Fernández-Piñar	Španija
Yolanda Gutierrez Diez	Španija
Santiago Jimenez Martin	Španija
Pedro Lacunza Clemente	Španija
Isabel Menchon Lopez	Španija
Francisca Molina Agea	Španija
Alvaro Otero Caverio	Španija
Rosa Torregrosa Roman	Španija
Jan Aule	Švedska
Emma Backlund	Švedska
Andreas Berg	Švedska
Siv Caesar	Švedska
Linda Sabina Helen Cederblad	Švedska
Carl Johan Pontus Ekstedt	Švedska
Sören Enochsson	Švedska
Bengt Frykman	Švedska
Karin Fält	Švedska
Tamara Fenjan	Švedska
Monica Green	Švedska
Bitte Hammargren	Švedska
Erik Hammarskjöld	Švedska
Gabriella Ingerstad	Švedska
Anna Birgitta Linnéa Jacobson	Švedska
Anita Mikaela Johanna Järnbert	Švedska
Inger Elisabeht Johansson	Švedska
Tommy Karlsson	Švedska
Ulrich Larsson	Švedska
Björn Erik Lundqvist	Švedska
Tatjana Markus	Švedska

Kjell Messing	Švedska
Hans Nareskog	Švedska
Jenny Elisabet Nilsson	Švedska
Nisha Nilsson	Švedska
Lisa Petri	Švedska
Camilla Porshede Johansson	Švedska
Mia Rimby	Švedska
Giovanni Rojas Camargo	Švedska
Helen Ronen	Švedska
Ina Sacko Nilsen	Švedska
Erik Magnus Ingemar Persson	Švedska
Kristina Snoder	Švedska
Anna Clara Stenvall	Švedska
Maja Stojanovska	Švedska
Jens Fredrik Svensson	Švedska
Maritza Tollemark Fortes	Švedska
Tomas Worsoe Andersen	Švedska
Marko Wramen	Švedska
Fabio Baiardi	Švicarska
Raphaël Berger	Švicarska
Daniel Bochsler	Švicarska
Martin Damary	Švicarska
Laura Derighetti	Švicarska
Corina Eggenberger	Švicarska
Vuichard Estelle	Švicarska
Maja Barbara Huerlimann	Švicarska
Francine John	Švicarska
Siroco Messerli	Švicarska
Martin Minder	Švicarska
Isabelle Wyss	Švicarska
Fiona Anderson	Ujedinjeno Kraljevstvo
Janet Bamisaye	Ujedinjeno Kraljevstvo
Sherrida Carnson	Ujedinjeno Kraljevstvo
Katherine Chapanionek	Ujedinjeno Kraljevstvo
Terence Duffy	Ujedinjeno Kraljevstvo
Teresa Etim-Gorst	Ujedinjeno Kraljevstvo
Yolanda Foster	Ujedinjeno Kraljevstvo
Sandra Gale	Ujedinjeno Kraljevstvo
Peter Hurrell	Ujedinjeno Kraljevstvo
Adrienne Joy	Ujedinjeno Kraljevstvo
Benjamin King-Beck	Ujedinjeno Kraljevstvo
Robert Mangham	Ujedinjeno Kraljevstvo
Olufemi Ogundipe	Ujedinjeno Kraljevstvo
Devin O'Shaughnessy	Ujedinjeno Kraljevstvo
Mark Pascoe	Ujedinjeno Kraljevstvo
Katherine Robinson	Ujedinjeno Kraljevstvo
Sally Ross	Ujedinjeno Kraljevstvo
Charles Rutter	Ujedinjeno Kraljevstvo
Fredrick Summers	Ujedinjeno Kraljevstvo
Lesley Wilson	Ujedinjeno Kraljevstvo
Shane Ahn	Sjedinjene Američke Države
Andrea Aldrich	Sjedinjene Američke Države
Kiran Auerbach	Sjedinjene Američke Države
Tanya Azuaje	Sjedinjene Američke Države
Carol Bender	Sjedinjene Američke Države
Stephen Bouey	Sjedinjene Američke Države
Jennifer Bourguignon	Sjedinjene Američke Države
Laura Bowman	Sjedinjene Američke Države
Matthew Brunwasser	Sjedinjene Američke Države
Suanne Buggy	Sjedinjene Američke Države
Cynthia Bunton	Sjedinjene Američke Države
John Daly	Sjedinjene Američke Države
Derek Dictson	Sjedinjene Američke Države

Donal Doyle	Sjedinjene Američke Države
Naida Filipovic	Sjedinjene Američke Države
Gloria Funcheon	Sjedinjene Američke Države
Anslem Gentle	Sjedinjene Američke Države
Andrew Gridinsky	Sjedinjene Američke Države
Ruth Grossman	Sjedinjene Američke Države
Sarah Isakson	Sjedinjene Američke Države
Gail Kalinich	Sjedinjene Američke Države
Tamara Kowalski	Sjedinjene Američke Države
Katherine Long	Sjedinjene Američke Države
James Martin	Sjedinjene Američke Države
Christopher McCullough	Sjedinjene Američke Države
Jake Morris	Sjedinjene Američke Države
Martin O'Mara	Sjedinjene Američke Države
Urania Petit	Sjedinjene Američke Države
Constance Philipot	Sjedinjene Američke Države
Bahram Rajae	Sjedinjene Američke Države
Bernadette Roberts	Sjedinjene Američke Države
Colleen Ryan	Sjedinjene Američke Države
Steven Shapiro	Sjedinjene Američke Države
Eugene Sienkiewicz	Sjedinjene Američke Države
Robert Sorenson	Sjedinjene Američke Države
Michael Sullivan	Sjedinjene Američke Države
Bobbie Jo Traut	Sjedinjene Američke Države
Douglas Tremitiere	Sjedinjene Američke Države
Jack Van Valkenburgh	Sjedinjene Američke Države
Kyle Wood	Sjedinjene Američke Države
Andrew Yurkovsky	Sjedinjene Američke Države
Nadia Zoubir	Sjedinjene Američke Države
Kamola Arslanova	Uzbekistan
Azizjon Yuldoshev	Uzbekistan

ODIHR IPM Dugoročno angažovani posmatrači

Andrea Jakober	Austrija
Juan Barranco Abrego	Kanada
Gulnara Medeubekova	Kanada
Pavlina Öhman	Česka Republika
Jorgen Hoxer	Danska
Jaana Karhilo	Finska
Rodolphe Oberle	Francuska
Nadia Yakhlaif-Lallemand	Francuska
Lela Tailuri	Gruzija
Benjamin Smale	Njemačka
Olafur Sigurdsson	Island
Eithne MacDermott	Irska
Teresa Polara	Italija
Emil Shakir Uulu	Kirgistan
Gabriele Cekuole	Litvanija
Maurits Heet	Nizozemska
Øyvind Seim	Norveška
Monica Giambonini	Švicarska
Marie-Therese Karlen	Švicarska
Maud Johansson	Švedska
Nina Genneby	Švedska
Madeleine Cowley	Ujedinjeno Kraljevstvo
Larissa Abramiuk	Sjedinjene Američke Države
Octavius Pinkard	Sjedinjene Američke Države

IPM ODIHR – Tim u sjedištu

Ambasador Peter Tejler	Švedska	Šef misije
Deliana Popova	Bugarska	
Mariam Tabatadze	Gruzija	
Marcell Nagy	Mađarska	
Carlo Pappalardo Fischer	Italija	
Peter Marron	Irska	
Nadine Haas	Luksemburg	
Jane Kareski	Sjeverna Makedonija	
Lukasz Widla-Domaradzki	Poljska	
Maria Krause	Rumunija	
Anders Eriksson	Švedska	
Firuza Garibshoeva	Tadžikistan	
Ruslan Ovezdurdyev	Turkmenistan	
Iryna Khanenko	Ukrajina	
Egor Tilpunov	Ukrajina	
Chris Taylor	Ujedinjeno Kraljevstvo	
Barbara Davis	Sjedinjene Američke Države	

O ODIHR

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija OSCE-a za pružanje pomoć državama učesnicama “da osiguraju puno poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, da se pridržavaju vladavine prava, da unapređuju principe demokratije i (...) da grade, jačaju i štite demokratske institucije, kao i promovišu toleranciju širom cijelog društva” (Helsinški Dokument 1992). Ovo se zove ljudska dimenzija OSCE-a.

ODIHR, sa sjedištem u Varšavi (Poljska), formiran je kao Ured za slobodne izbore na samitu u Parizu 1990. godine i počeo je sa radom u maju 1991. godine. Godinu dana kasnije je ime Ureda promijenjeno kako bi se odrazio prošireni mandat koji je obuhvatio i ljudska prava i demokratizaciju. Danas ima više od 150 zaposlenih.

ODIHR je vodeća agencija u Evropi u oblasti **posmatranja izbora**. Svake godine koordinira i organizira raspoređivanje i angažovanje na hiljade posmatrača kao bi se procijenilo da li se izbori u regiji OSCEa provode u skladu s obavezama i opredjeljenjima OSCE-u, drugim međunarodnim obavezama i standardima za demokratske izbore te sa domaćim zakonodavstvom. Njegova jedinstvena metodologija omogućava dubinski uvid u izborni proces u njegovoj cijelosti. Putem projekata pomoći, ODIHR pomaže zemljama učesnicama da unaprijede svoj izborni okvir.

Aktivnosti **demokratizacije** Ureda obuhvataju: vladavinu prava, zakonodavnu podršku, demokratsko upravljanje, migracije i slobodu kretanja, kao i jednakost spolova. ODIHR godišnje implementira brojne ciljne programe pomoći, težeći razvoju demokratskih struktura.

ODIHR također pomaže zemljama učesnicama u ispunjavanju njihovih obaveza da unaprijede i štite **ljudska prava i temeljne slobode** u skladu s obavezama iz ljudske dimenzije OSCE-a. Ovo se ostvaruje radom sa raznim partnerima u cilju promicanja saradnje, izgradnje kapaciteta i davanja stručnog znanja u tematskim oblastima, uključujući ljudska prava u borbi protiv terorizma, jačanje zaštite ljudskih prava trgovanih osoba, edukaciju i obuku o ljudskim pravima, monitoring i izvještavanje o ljudskim pravima, i ljudska prava i opću sigurnost žena.

U okviru oblasti **tolerancije i nediskriminacije**, ODIHR daje podršku zemljama učesnicama u jačanju njihovog odgovora na zločine iz mržnje i slučajeve rasizma, ksenofobije, antisemitizma i drugih oblika netolerancije. Aktivnosti ODIHR-a u vezi s tolerancijom i nediskriminacijom su fokusirane na sljedeće oblasti: zakonodavstvo, obuka agencija za provođenje zakona; monitoring, izvještavanje i naknadne radnje kao odgovor na zločine i slučajeve motivirane mržnjom, kao i obrazovne aktivnosti u cilju promovisanja tolerancije, poštovanja i međusobnog razumijevanja.

OSCE/ODIHR daje savjete zemljama učesnicama o njihovim politikama o **Romima i Sintima**. Unapređuje izgradnju kapaciteta i umrežavanja među zajednicama Roma i Sinta te potiče učešće predstavnika Roma i Sinta u tijelima koja donose politike.

Sve aktivnosti ODIHR-a se provode u neposrednoj koordinaciji i saradnji sa zemljama učesnicama OSCE-a, institucijama i terenskim aktivnostima OSCE-a, kao i drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija je dostupno na Internet stranici ODIHR-a (www.osce.org/odihr).